

تحلیلی بر اثربخشی اجتماعی توسعه فضاهای عمومی در بافت مرکزی شهرهای ایران (مطالعه موردی: پیاده‌راه سبزه میدان شهر زنجان)

محمدتقی حیدری* - استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

محسن احدنژاد روشتی - دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

سعید محرمی - کارشناس ارشد جغرافیا، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

مریم رحمانی - دکتری جغرافیا، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران

تأیید مقاله: ۱۳۹۹/۰۳/۱۴

پذیرش مقاله: ۱۳۹۸/۱۰/۰۵

چکیده

با آغاز قرن بیست و یکم، جهان ما به تدریج به عصری وارد شده است که مضمون تاریخی-اجتماعی جدیدی را به دنبال داشته است. همچنین توجه به توسعه فضاهای عمومی به عنوان محمل انسان‌های مجاور، به منظور نزدیک کردن آنان به یکدیگر و جبران بخشی از سرمایه‌های اجتماعی از دست رفته جاری در بافت‌های معماری و شهری گذشته اهمیت بیشتری می‌یابد. با وجود این، امروزه این فضاها دچار تغییرات و تحولات گسترده‌ای شده‌اند که سبب شده تا حد زیادی از ماهیت اولیه خود فاصله بگیرند و نتوانند آن گونه که باید، پاسخگوی نیازهای شهروندان باشند. با این رویکرد هدف این نوشتار ارزیابی اثربخشی اجتماعی فضای عمومی سبزه میدان شهر زنجان بر ساکنان محله‌های بافت تاریخی شهر زنجان است. همچنین در این مطالعه، با استفاده از روش‌های زمینه‌یاب پیمایشی، به مطالعه سبزه میدان شهر زنجان پرداخته و ادراک و بینش جامعه آماری پس از مداخلات ارزیابی شده است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های مختلفی مانند تحلیل عاملی اکتشافی، آزمون t تک‌نمونه‌ای، فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی و مدل معادلات ساختاری استفاده شده است. در نهایت نیز میزان تبیین و پیش‌بینی‌کنندگی اجرای پروژه سبزه میدان بر تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون سبزه میدان متأثر از روابط علی میان مؤلفه‌های شش‌گانه با مدل معادلات ساختاری صورت گرفته است. براساس نتایج، شاخص‌های انگیزش اجتماعی با ضریب ۵/۳۶۳، تعاملات اجتماعی با ضریب ۱۱/۱۸۸ و کیفیت بصری با ضریب ۹/۴۰۲ مثبت و بیشتر از حد استاندارد هستند. در نتیجه اجرای پروژه سبزه میدان به ارتقای کیفیت بصری، انگیزش اجتماعی و تعاملات اجتماعی در محله‌های پیرامون سبزه میدان منجر شده است. همچنین با توجه به نتایج آزمون فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی، شاخص‌های تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری در ناحیه ۱ قرار دارند. در نتیجه اجرای پروژه سبزه میدان ساختارهای اجتماعی و نگرش‌های مردم شهری را به دلیل ارتقای کیفیت بصری و ایجاد مرکزی برای تعاملات اجتماعی و ارتباطات شهری، اصلاح کرده و ارتقا داده است. بر مبنای یافته‌های پژوهش می‌توان گفت این پروژه در مرحله گذار قرار دارد و هنوز به درجه‌نهایی از کیفیت، رضایت و مطلوبیت اجتماعی نرسیده است. با وجود این، توانایی تحولات مثبت و عمیق در اثربخشی اجتماعی در آینده را دارد و می‌تواند روند فعلی تحولات اجتماعی را با اجرای فازهای بعدی پروژه در آینده شهر زنجان مؤثرتر کند.

واژه‌های کلیدی: تأثیر اجتماعی، تولید اجتماعی فضا، سبزه میدان، شهر زنجان، فضاهای عمومی.

مقدمه

فضاهای عمومی، کاتالیستی^۱ برای هم‌زمانی^۲ حضور به‌شمار می‌آید که توسعه و رونق آن به‌شدت به زندگی اجتماعی^۳ در میان مردم وابسته است (Cheliotis, 2020: 4). اگرچه فضاهای عمومی ممکن است در مورفولوژی، کاربرد و تیپولوژی تفاوت داشته باشند، شبکه‌ای از تعاملات، دسترسی آزاد، عملکرد عمومی، تسهیل روابط عمومی و ارتباطات مستقیم اجتماعی، فعالیت جمعی و اهمیت راهبردی برای جوامع محلی را برای کاربران فرمول‌بندی می‌کنند (رضائی و همکاران، ۱۳۹۸: ۵۱۴). افزون بر این، فضای عمومی صحنه‌ای برای پالایش تعارض‌ها و تشابهات خواسته‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی افراد است (Androulakis et al., 2020: 294). درحالی‌که با افزایش چشمگیر جمعیت شهری از سال ۲۰۰۰ تا حدودی تغییرات عمیقی در شخصیت فضاهای عمومی ایجاد شده و در واقع در این میان چیزی گم شده است که تعریف آن بسیار مشکل است، اما به‌صورت مفاهیم شهرهای خوابگاهی و فقر فرهنگی نمود یافته است. در این میان، آنچه فراموش شده بود، زندگی در فضاهای عمومی میان ساختمان‌ها بود (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۰). به عبارت دیگر، شهرنشینی معاصر تغییراتی اساسی را برای فضاهای عمومی به‌ویژه پس از انقلاب صنعتی در کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه رقم زده است؛ زیرا این فزاینده‌گی جمعیت همگام با خواستار فضاهای عمومی باکیفیت برای خلق فضای سرزنده و زیست‌پذیر است؛ امری که برای شهرهای معاصر چالش محسوب می‌شود (Bishop et al., 2017: 63). روند اساسی تحول فضاهای عمومی شهر عبارت است از: چندپارچه‌شدن بافت شهری و از بین رفتن فضاهای عمومی^۴، خصوصی‌سازی فضاهای عمومی^۵ و رنسانس شبه‌فضاهای عمومی^۶ (Mandeli, 2019: 2). براساس مطالعات، در چهار دهه گذشته، تولید فضاهای عمومی از هدایت و تولید آن از سوی بخش عمومی و دولتی به‌سوی بازیگرانی از نوع بخش خصوصی و سازمان‌های انتفاعی و غیرانتفاعی بزرگ و کوچک سوق یافته است (Leclercq et al., 2020: 2). در این میان، امروزه فضاهای عمومی براساس طرد و کنترل سازمان یافته‌اند و هر روز فضاهای عمومی بیشتری به فضاهای کنترل‌شده و اختصاصی (فضاهای شبه عمومی) تبدیل می‌شوند که تنها افرادی خاص می‌توانند به آن‌ها راه پیدا کنند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵۰)؛ امری که بسیاری از صاحب‌نظران مانند سورکین^۷ از آن به‌عنوان پایان فضاهای عمومی^۸ یاد می‌کنند (شارع‌پور، ۱۳۹۵: ۶۰). همچنین مشاهدات فضاهای عمومی خلق شده در کشورهای غربی نشان می‌دهد که لزوماً توجه به کالبد (فرم و شکل) بدون توجه به محتوا و ابعاد اجتماعی آن فضاهای مطلوبی را ایجاد نمی‌کند (عادل‌ی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲). در این میان، امروزه برنامه‌ریزان بیش از هر زمان به ابعاد اجتماعی فضای شهری توجه کرده‌اند. همچنین یافتن ارتباط این مفاهیم که چرا فضاهای شهری بسترهای لازم برای حضور و سکون مردم را فراهم نکرده‌اند، سبب ورود مفاهیم اجتماعی از جمله اجتماع‌پذیری و روح‌بخشی به حیات مدنی در فضاهای عمومی شهر شده است.

1. Catalyst
2. Simultaneity
3. Public Life
4. Fragmentation of Urban Fabric and Deterioration of Public Space
5. Privatization of Public Space
6. Renaissance of Quasi-Public Spaces
7. Sorkin
8. End of Public Space

امروزه در بسیاری از شهرهای کشور به جای اینکه بخش عمده‌ای از زندگی روزمره شهروندان در حوزه فضای عمومی شهری سپری شود، در کنج ساختمان‌های بلندمرتبه و حوزه خصوصی-نیمه خصوصی/ نیمه عمومی می‌گذرد؛ امری که امروزه با شیوع ویروس کرونا^۱ در شهرها، شهروندان با آن مواجه شده‌اند. از سوی دیگر، عرصه‌های عمومی به‌درستی پاسخگوی نیاز انسان به‌عنوان موجودی اجتماعی نبوده‌اند و تنها با تکیه بر طرح‌های شهری که حداقل توجه به خواسته‌ها و نیازهای شهروندان را دارند، فضاهای عمومی را در شهر ایجاد کرده‌اند (حیدری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۴). تداوم این کیفیت حاکم بر فضای عمومی در شهر و شهرنشینی معاصر، نشان‌دهنده نامطلوب بودن هم‌پیوندی اجتماعی در دستیابی به فضای زیست‌پذیر در شهرهای ایران بوده است. در ریشه‌یابی این امر آشکار می‌شود که مدیریت شهری تنها به‌دنبال نمایش اقتدار خود به‌کمک احداث ابنیه دکوراتیو، تشریفاتی و باعظمت بوده است. همچنین پیش از آنکه به آبادانی و ارتقای کیفی وضعیت اجتماعی فضاهای عمومی شهر توجه شود، این مراکز از زمان شکل‌گیری، همواره از جنبه‌های مختلف، از جمله ناکارآمدی اجتماعی آن‌ها به‌عنوان فضای عمومی، تضاد با منافع عمومی شهروندان، تأثیرات منفی بر اقتصاد محلی، پیامدهای کالبدی فضایی نامطلوب، تضعیف هویت اجتماعی، برون‌راندگی اجتماعی ساکنان محلی، تضعیف تعاملات اجتماعی و غیره مورد نقد قرار گرفته‌اند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۷). فضاهای عمومی در شهرهای ایران که کاملاً در قلمرو عمومی قرار داشتند، اکنون به‌سرعت به مالکیت خصوصی و تحت کنترل بخش خصوصی درآمده‌اند؛ یعنی همان پدیده‌ای که در شرایط جامعه ایران از آن با عنوان شهرفروشی و فروش فضاهای شهری یاد می‌شود (شارع‌پور، ۱۳۹۵: ۶۰). دستاورد نظری مطالعات صورت‌گرفته برای تجربه شهرسازی و مدیریت شهری در جامعه نشان می‌دهد که لازم است در نظام شهری ایران توجه ویژه‌ای به حفظ و کارایی فضاهای عمومی در محیط شهری صورت بگیرد؛ زیرا تحقق حق به شهر مستلزم وجود فضاهای عمومی قدرتمند در شهر است (همان: ۶۴)؛ بنابراین ضرورت کاربست ارزیابی اجتماعی پروژه‌های محرک توسعه عمومی شهر، به‌منظور اثربخشی آن با رویکرد ترویج اقتدار و توسعه اجتماعی، ظرفیت‌سازی و توسعه سرمایه اجتماعی مهم قلمداد می‌شود که نشان‌دهنده حضور اندک یا بی‌اطلاعی جامعه جغرافیایی ایران از این ظرفیت کاری و علمی است (سرور، ۱۳۹۰: ۱۷).

شهر زنجان به‌عنوان یک شهر میانه‌انداز کشور، از این قاعده مستثنا نیست. همچنین با نگاهی اجمالی به مناطق مختلف آن می‌توان دریافت که نابرابری‌ها و گاه تعارض‌های شدید (اختلاف‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، اختلاف‌های ناشی از توزیع نابرابر امکانات و غیره) در میان محله‌های گوناگون و بخش‌های مختلف آن وجود دارد. واضح است که این اختلافات بستر شکل‌گیری مکان‌های سومی با ویژگی‌های گوناگون و متفاوت باشد (داوودی و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۲). در این میان نیز تلاش برای ارتقای اجتماع‌پذیری در قالب ایجاد فضاهای عمومی در مقیاس‌های مختلف شهری (محله، ناحیه، منطقه و شهر) و در قالب‌های مختلف ایجاد مراکز محله‌ای، پارک‌ها و فرهنگ‌سرا در مقیاس ناحیه و غیره نمود یافته است. در این میان، پروژه سبزه‌میدان به دلایلی مانند قرارگیری در مرکز اقتصادی-خدماتی شهر و قرارگرفتن در بافت مرکزی شهر که جزئی از استخوان‌بندی اصلی شهر است، فضای شهری مهمی به‌شمار می‌آید. اجرای

این پروژه یک نسل را درگیر کرده و با فراز و نشیب‌های مختلفی مواجه بوده است. همچنین با مراقبت از پنج بنای تاریخی موجود در ۹ هکتار از زمین در هسته مرکزی شهر عملیاتی شده است (قربان‌زاده، ۱۳۹۵: ۴). این مجموعه با کاربری‌های متنوع از قبیل تجاری، فرهنگی، فضای باز شهری و غیره در واقع پلازای عظیمی در مقیاسی حتی بزرگ‌تر از نقش جهان است (مهندسین مشاور نقش‌یاد، ۱۳۹۶: ۵). این پروژه از سال ۱۳۹۷ مقوله جدیدی را برای شهروندان زنجان به‌منظور پیاده‌روی مطرح کرده است که به‌دلیل قرارگیری در بافت مرکزی شهر، به‌عنوان فضای عمومی تک‌هسته‌ای در شهر ایفای نقش می‌کند. با وجود این به‌نظر می‌رسد نحوه کشش‌پذیری اجتماعی و تعامل اجتماعی مردم در این فضاها تاکنون به‌خوبی بررسی نشده و این پروژه امری دستوری و از بالا به پایین بوده است که براساس توافق میان ذی‌نفعان کلیدی و سرمایه‌گذاران بزرگ و با همراهی نهادهای دولتی تولید شده است، اما نظر شهروندان بومی و مشارکت مردم در این پروژه مصرفی نقش‌چندانی نداشته است؛ درحالی‌که باید درنظر داشت برنامه‌ریزی و طراحی فضای جمعی اقدامی اجتماعی است (سلطانی، ۱۳۹۷: ۴۸). همچنین تبدیل‌شدن فضای عمومی شهری به کالا، تنوع، سرزندگی و نشاط اجتماعی شهرها را کاهش می‌دهد و درنهایت به افول و زیست‌پذیری شهرها منجر می‌شود؛ از این‌رو بسیاری از نویسندگان این امر را زوال و مرگ تدریجی فضاهای عمومی می‌دانند (Leclercq et al., 2020: 2).

مقاله حاضر، به‌دنبال شناخت هنجارهایی است که جاری‌شدن آن در این فضای همگانی، کیفیت اجتماعی این پروژه را آزادی‌مدار (دموکراتیک)، انسان‌مدار، مردم‌مدار^۱ و مردم‌دوست^۲ یا شهروندمدار کند. براساس مباحث پیشین، شکاف ذهنی نوشتار حاضر بر این امر استوار است که پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان بر کدام مؤلفه اجتماعی اثربخشی بیشتری داشته است و کاربران از کدام کارکرد اجتماعی این فضای عمومی شهر رضایت دارند.

مبانی نظری

فضاهای عمومی برای زندگی سیاسی و اجتماعی در شهرها ارزشمند هستند. خیابان‌ها، میدان‌ها و پارک‌ها، مکان‌هایی برای اعتراض، معاشرت و مواجهه با اختلاف هستند و به برندینگ شهرها برای نشاط و زنده‌ماندن و بهزیستی ساکنان شهری کمک می‌کنند (Collins et al., 2020: 103). میزان موفقیت فضاهای عمومی شهری با استفاده از آن فضا و حضور انسان در آن متناسب است (صادقی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۵۱)؛ چنانکه فرد به‌دنبال حضور در فضا می‌آموزد تا به‌کمک توافق بر سر اشکال زندگی^۳ با دیگران وارد گفت‌وگو شود، فکر کند و درنهایت دنیایی بسازد که به‌دلیل فضایی‌بودن، بیانگر هستی جسمیت‌یافته^۴ میان بودن در خود^۵ و بودن برای خود^۶ است (لانگر، ۱۹۸۹ به نقل از یزدانیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۸۵). از منظر اجتماعی، فضاهای شهری که «کنش جمعی» در آن‌ها رخ می‌دهد یا تأثیرات اجتماعی قابل توجهی دارد (استراحت، تمدید قوا، معاشرت، تعامل اجتماعی و غیره) در زمره فضاهای عمومی بالفعل است. همچنین

1. Democratic
2. People Friendly
3. Agreement in Forms of Life
4. Embodied Human Being
5. Bing in Itself
6. Bing for Itself

انگیزه شهروندان را برای حضور در خود افزایش و فردیت افراد را به سوی اجتماعی شدن بیشتر سوق می‌دهد (نظری، ۱۳۹۷: ۸). لیپتون^۱ فضای عمومی را با عنوان اتاق زندگی بیرونی^۲ و مرکز تفریح و اوقات فراغت بیرون از خانه^۳ تعریف می‌کند (Said Bunawardi et al., 2016: 327) که در آن تبادل افکار میان شهروندان و مکان‌های بحث درباره مسائل عمومی و درنهایت مناطق خاص آزادی بیان^۴ فراهم می‌شود (علی‌خواه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۴).

به اعتقاد سنت، عرصه عمومی در شهرهای معاصر به‌طور فزاینده‌ای از فضاهای عمومی مرده اشباع شده است. مراکز خرید، فضاهای عمومی شرکتی^۵ و جوامع دروازه‌دار^۶ بخش جدایی‌ناپذیر شهرهای مدرن هستند و به شکل‌گیری فضاهایی منجر شده‌اند که فلاستی^۷ (۲۰۰۱) آن‌ها را فضاهای بازدارنده^۸ می‌نامد (Flusty, 2001) به نقل از پورا احمد و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵۰). درواقع این فضاها به‌جای آنکه مردم را به مکث، حضور و برقراری مراودات اجتماعی دعوت کنند، آن‌ها را فراری می‌دهند؛ از این‌رو دیگر مواردی مانند ارتباط با دیگران، سلامتی و آسایش ذهن و روانی شهروندان (Hoffmann et al., 2018: 191)، حس تعلق به جامعه، دیدارهای چهره به چهره، تعاملات اجتماعی و تجربه دیدن و دیده‌شدن به‌عنوان مهم‌ترین نیازهای انسان به‌درستی صورت نمی‌گیرد و نتایج این مقوله مرده‌بودن این فضاها و استفاده‌نکردن مردم از آن‌هاست (شیخی و رضایی، ۱۳۹۶: ۸۴).

به‌نظر می‌رسد بسیاری از طراحان و برنامه‌ریزان شهری بر لزوم هم‌پیوندی مردم با فضاهای شهری تأکید دارند و هریک با بیانی روشن و از زاویه دید خود، راهی برای ارتقای کیفیت اجتماعی آن پیشنهاد کرده‌اند (بینستوک و همکاران، ۲۰۰۳ به نقل از بختیار نصرآبادی و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۰۳). چنانکه تونلات^۹ معتقد است چالش امروز برنامه‌ریزان و مدیران شهری نحوه مواجهه با دو دیدگاه از فضاهای عمومی، یعنی حوزه عمومی^{۱۰} و فضاهای به شکل عمومی دسترس‌پذیر^{۱۱} است که از سوی دانشمندان علوم اجتماعی مدنظر قرار گرفته است. مفهوم نخست می‌تواند در واژه‌های گفت‌وگو و مباحثه و دومی در مسئله تحرک^{۱۲} خلاصه شود. مورد نخست دموکراسی مشارکتی را مطرح می‌کند و دومی بیشتر به ایده آزادی‌های فردی به‌ویژه در شکل حق به شهر^{۱۳} خود می‌پردازد (علی‌خواه و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۶). میچل (۱۹۹۶) معتقد است فضاهای عمومی عصر کنونی به‌جای اینکه از سوی ما تولید شوند، به‌طور فزاینده‌ای برای ما تولید می‌شوند؛ از این‌رو حق بر فضاهای عمومی شهری^{۱۴} به‌کمک تکنیک‌های کالایی‌سازی، کنترل و مقررات‌سازی آن نادیده گرفته و مصادره می‌شود و این امر درنهایت به کاهش اثربخشی عمومیت فضاهای عمومی می‌انجامد (پورا احمد و همکاران، ۱۳۹۷: ۶۵۰).

1. Lipton
2. Open-Air Living Room
3. Outdoor Leisure Centre
4. Free Speech Zones
5. Corporatized Public Spaces
6. Gated Communities
7. Flusty
8. Interdictory Spaces
9. Tonlat
10. Public Sphere
11. Publicly Accessible Spaces
12. Mobility
13. Right to the City
14. One's Rights to the City

کار از نظریه‌پردازان متأخری است که به بررسی کارکرد و طراحی عرصه‌های عمومی پرداخته است. وی توجهات اخیر به فضاهای عمومی را از علاقه روزافزون مردم به فعالیت‌های خیابانی مانند غذاخوردن بیرون از خانه، پیاده‌روی، دادوستدهای خیابانی و دوچرخه‌سواری می‌داند. به نظر او، عرصه‌های عمومی باید معنادار، دموکراتیک و پاسخگو به این معنا باشد که طراحی و مدیریت فضا باید نیازهای استفاده‌کنندگان را برآورده کند. همچنین پنج نیاز اساسی مردم را که در عرصه عمومی باید به آن پاسخ گفت چنین می‌شمارد: راحتی، آسودگی، مشارکت غیرفعال با محیط، مشارکت فعال و اکتشاف (Carr et al., 1992: 34). در مقابل، مفهوم حق به شهر، دسترسی به فضای عمومی، استفاده کارا و مشارکت در مدیریت آن را به‌عنوان آزادی‌های جهانی پیشگویی می‌کند (Collins et al., 2020: 103). شکل ۱ کارایی فضاهای عمومی را از نظر ابعاد مختلف نشان می‌دهد.



شکل ۱. کارایی فضاهای عمومی شهر در ابعاد مختلف
منبع: Zhang, 2015

فضاهای عمومی و تولید اجتماعی شهر^۱

حق تخصیص فضا به شهروندان تنها حق استفاده از فضاهای موجود شهر نیست، بلکه تولید فضا هم‌راستا و پاسخگو به نیازهای ساکنان است (معروفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷). تصور فضا بدون محتوا و روابط اجتماعی و در مقابل درک و تصور جامعه بدون اجزا و مناسبات فضایی مشکل است. این مقوله فرایندی متقابل است که مردم و جوامع در آن فضاها را از زمانی که به روش‌های مختلف و از سوی آن‌ها تأثیر گرفته خلق و اصلاح می‌کنند (یزدانیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۶). فضا

با حضور یک سوژه اجتماعی در آن به تجربه زیسته^۱ تبدیل می‌شود. همچنین عوامل تعیین‌کننده بر آن حاکم می‌شود که ممکن است مشخصه عملی (جنبه کاری و بازاری) یا اجتماعی-حیاتی (فضایی برای جوانان، کودکان، زنان و مردم فعال) داشته باشد. این بازنمود از فضا در تقابل با خوانشی است که براساس آن، ذی‌نفعان، افراد یا گروه‌های حاضر به‌ظاهر سکونت و موجودیت بیرونی در فضا دارند. فراتر از دریافت تقابلی مذکور، درباره هر فضای تولیدشده مبتنی بر تاریخ، دقیق‌تر این است که بگوییم این فضای تولیدشده و مسبوق به تاریخ، پیش از آنکه اجتماعی‌شونده باشد، به‌کمک شبکه‌های حضوری مختلف، اجتماعی‌کننده است (لوفور، ۱۹۹۱ به نقل از یزدانیان و همکاران، ۱۳۹۵: ۷۵). شکل ۲ مؤلفه‌های مؤثر بر تولید فضای اجتماعی شهر را نشان می‌دهد.



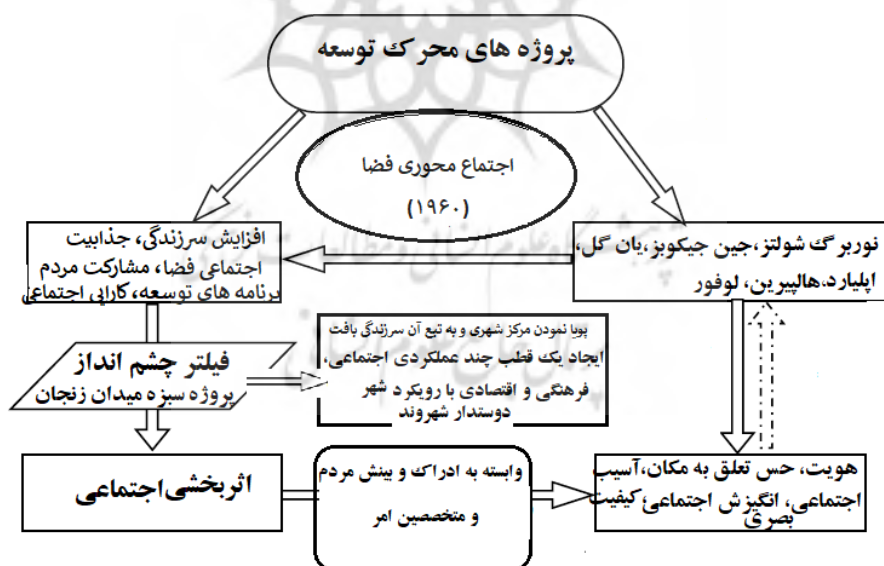
شکل ۲. معیارهای مؤثر بر برنامه‌ریزی فضای اجتماعی شهر
منبع: سلطانی و همکاران، ۱۳۹۷

به‌نظر می‌رسد یکی از نظریه‌هایی که قدرت تبیین‌کنندگی بسیاری دارد، نظریه تولید اجتماعی فضا از دیدگاه هانری لوفور است. وی مفهوم فضایی‌شدن اجتماعی را ارائه می‌دهد و آن را فضای حاوی خاطره جمعی، نماد دوره تاریخی معین و محل رویارویی جریان روابط عام و خاص اجتماعی تعریف می‌کند (Lefebver, 1991: 17). از نظر او، هر فضا نوعی تولید اجتماعی است. مفهوم واژه «اجتماعی» در این نظریه نیز نه‌تنها به روابط اجتماعی مردم اشاره دارد، بلکه به روابط متقابل نهادهای قدرت، مردم، ذی‌نفعان و کاربران فضا دلالت می‌کند. در چارچوب این نظریه، فضای عمومی به‌مثابه نوعی فرایند و محصول تولید می‌شود و این مردم هستند که به فضای عمومی ساخته‌شده از سوی برنامه‌ریزان و سرمایه‌گذاران، کارکرد اجتماعی می‌دهند و آن را مصرف می‌کنند؛ بنابراین برای فهم یک فضای عمومی باید چگونگی تولید آن را براساس ارتباط ابعاد فیزیکی، ذهنی و اجتماعی آن مطالعه کرد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۸). تأکید

لوفور بر اختصاص دادن فضا به شهروندان بر مبنای حق استفاده ساکنان شهر از همه فضاهای شهر به منظور برخورداری از احتیاجات زندگی روزمره است. حق مختص دانستن فضا به شهروندان مترادف با ارجح دانستن ارزش بهره‌وری فضا بر ارزش مبادله‌ای آن است؛ به گونه‌ای که دسترسی حضور و استفاده برابر و مستمر را برای همه ساکنان شهر تضمین کند (معروفی و همکاران، ۱۳۹۴: ۷). شکل ۴، مدل مفهومی پژوهش را نشان می‌دهد.



شکل ۳. کافه‌های خیابانی در ترکیه (سمت راست) و خیابان پرتبل رد^۱ آندن (سمت چپ) که به حیات پرشور خود ادامه می‌دهند. کیفیت‌های اولیه محیط (بصری و کالبدی) زمینه‌ساز تداوم سرزندگی، حیات اجتماعی و حس مکان است. منبع: ذکاوت، ۱۳۹۳



شکل ۴. مدل مفهومی پژوهش
منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

روش پژوهش

هدف نوشتار توصیفی-تحلیلی حاضر ارزیابی اجتماعی محدوده پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان است. پژوهش حاضر کاربردی و از نظر قلمرو زمانی، مقطعی^۱ حاضر (شهریور ۱۳۹۸) است. گردآوری اطلاعات مورد نیاز پژوهش با مطالعات دقیق کتابخانه‌ای (استفاده از اسناد و مدارک) به منظور فراهم کردن مبانی تئوریک و در چارچوب روش کمی بر تکنیک پیمایش (مشاهده مستقیم، پرسشنامه بسته و مصاحبه باز) استوار است. جامعه آماری این پژوهش منطبق بر ذی‌نفعان طرح، شامل افراد، نهادها و بنیادهای اجتماعی به شرح جدول ۱ است:

جدول ۱. جامعه آماری پژوهش

تعداد نمونه	نوع نمونه‌گیری	جامعه آماری
۳۰	با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، به تصادف بلوک‌هایی انتخاب شدند. همچنین به کمک روش نمونه‌گیری سامانمند، واحدهای مسکونی انتخاب شدند و با یک نفر از ساکنان آن‌ها مصاحبه شد.	بخش اول جمعیت آماری شامل خانوارهای ساکن در محدوده مکانی سبزه‌میدان شهر زنجان
۳۰	با استفاده از روش نمونه‌گیری سامانمند، واحدهای اداری، تجاری، خدماتی، بهداشتی، آموزشی و غیره در دو ضلع غربی و شرقی محدوده مکانی سبزه‌میدان به‌عنوان واحدهای نمونه‌گیری انتخاب شدند.	بخش دوم جمعیت آماری شامل کسبه، تجار، پزشکان، دارندگان آموزشگاه‌ها و صوفی بود که در محدوده مکانی سبزه‌میدان شهر زنجان قرار داشتند و محل کسب‌وکار آن‌ها در این محدوده بود.
۳۰	با توجه به در دست نبودن فهرست و چارچوب نمونه‌گیری، از روش نمونه‌گیری تصادفی در دسترس، با ملاحظات مکانی و زمانی استفاده شد. برای امکان‌پذیری جمع‌آوری داده‌های کافی و مناسب از بخش‌های مختلف محدوده سبزه‌میدان شهر زنجان، از ترکیب روش‌های نمونه‌گیری مکانی از نوع سطحی (قطعه‌ای) و تصادفی ساده استفاده شد. بدین صورت که سطح ناحیه در قالب قطعات یا سطوحی هم‌اندازه شبکه‌بندی شد. سپس به کمک روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، نمونه‌های کافی برای گردآوری داده‌های مورد نیاز انتخاب شد. انتخاب نمونه‌ها به صورتی بود که پراکندگی مناسبی داشت. تلاش شد حداقل ۴ تا حداکثر ۸ نقطه در محدوده با پراکندگی مناسب برای مشاهده میدانی و گردآوری اطلاعات انتخاب شود.	بخش سوم جمعیت آماری شامل عابران و افرادی بود که برای پیاده روی، خرید یا استفاده از خدمات اداری، آموزشی، تفریحی، بهداشتی و غیره به سبزه‌میدان شهر زنجان آمده بودند.
۳۰	استفاده از روش نمونه‌گیری گلوله برفی	بخش چهارم جمعیت آماری شامل متخصصان و سازمان‌های درگیر مدیریت شهری شهرداری، میراث فرهنگی، سازمان حمل‌ونقل و ترافیک

براساس جدول ۱، از هر طبقه نمونه‌گیری ۳۰ پرسشنامه و در مجموع ۱۲۰ پرسشنامه تکمیل شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون‌های مختلفی مانند تحلیل عاملی اکتشافی، آزمون t تک‌نمونه‌ای، فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی و مدل معادلات ساختاری استفاده شد. ابتدا برای مشخص کردن خروجی اصلی شاخص‌های مرتبط با موضوع پژوهش (جدول ۲) و ضریب استاندارد تأثیرگذاری آن‌ها از تحلیل عاملی تأییدی استفاده شد. در این شیوه به کمک چرخش واریماکس، شاخص‌هایی که در فرایند آزمون نمره کمتر از ۰/۴ داشتند، حذف شدند و شاخص‌های اصلی که بیشتر مورد قبول جامعه آماری بودند، در مرحله بعد تجزیه و تحلیل شدند. سپس برای کاربست نحوه تأثیرگذاری آن‌ها بر تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. در این آزمون، شاخص‌هایی که سطح معناداری آن‌ها بیشتر از ۰/۰۵ بود، قابل تعمیم به کل جامعه آماری بودند. همچنین مقدار آماره t

بیانگر سطح تأثیرگذاری هر شاخص بر متغیر وابسته (سبزه‌میدان) بود. در مرحله بعد به منظور تحلیل یکپارچه از میزان اهمیت عوامل مؤثر در تحولات اجتماعی-فرهنگی به کمک پروژه سبزه‌میدان و درجه اهمیت شاخص‌ها برای تحقق اهداف و آرمان‌های اجتماعی فرهنگی از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی مبتنی بر مدل AHP استفاده شد.

در این آزمون میزان اهمیت هر شاخص با دیگر شاخص‌ها در قالب جدول متقاطع (ماتریس) سنجیده شد و امتیاز وزنی هر شاخص در قالب وزن‌دهی طیفی لیکرت (۵= خیلی زیاد، ۴= زیاد، ۳= متوسط، ۲= کم، ۱= خیلی کم) به دست آمد. خروجی نهایی این آزمون نیز سطح‌بندی میزان اهمیت شاخص‌ها در تبیین وضعیت اجتماعی محدوده پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان بود. در نهایت میزان تبیین و پیش‌بینی‌کنندگی اجرای پروژه سبزه‌میدان بر تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون این محدوده متأثر از روابط علی مؤلفه‌های شش‌گانه با مدل معادلات ساختاری صورت گرفت. در این آزمون، با محاسبه ضریب بتای هر یک از ابعاد و گویه‌ها، میزان تأثیر شاخص‌های شش‌گانه در اثربخشی اجتماعی سبزه‌میدان به ازای هر واحد (یک واحد تغییر) آشکار شد. در مرحله بعد نیز روابط علی اجرای پروژه سبزه‌میدان و تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون به کمک ضریب استاندارد مقادیر هم‌بستگی دوتایی (بین ابعاد مربوط به عوامل مؤثر و «تحولات اجتماعی-فرهنگی محلات پیرامون سبزه‌میدان») محاسبه شد. همچنین به فراخور نیاز از نرم‌افزارهای SPSS، Amos و Expert Choice استفاده شد.

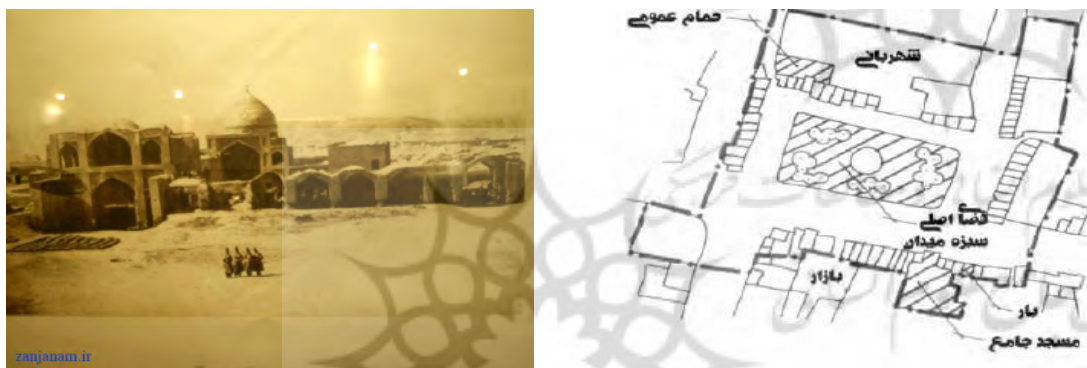
جدول ۲. مبانی و شاخص‌های اثربخشی اجتماعی در فضای عمومی شهر

منبع	گویه	شاخص
غیبی و همکاران (۱۳۹۴)؛ علی تاجر و همکاران (۱۳۹۵)؛ محمودی‌نژاد (۱۳۸۸)؛ نقی‌لو (۱۳۹۵)؛ صحراکار و همکاران (۱۳۹۸)	تقویت منزلت اجتماعی، تقویت ارزش‌ها و سنن محلی، افزایش غرور شهروندان و تقویت دل‌بستگی به مکان شهروندان، افزایش سطح آگاهی شهروندان و مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های محلی	هویت
سلطانی (۱۳۹۷)؛ محمدی و همکاران (۱۳۸۵)؛ صالحی‌نیا و همکاران (۱۳۸۸)؛ مدنی‌پور (۱۳۷۹)؛ راست‌بین (۱۳۹۱)؛ شاهینی (۱۳۹۳)؛ قمری (۱۳۹۰)؛ غفارزاده و همکاران (۱۳۹۲)؛ کارمونا (۱۳۹۱)؛ محمودی‌نژاد (۱۳۸۸)؛ بنتلی (۱۳۸۲)	افزایش احساس خوب به بافت تاریخی شهر و مدارای اجتماعی، حق‌خواهی اجتماعی، افزایش خاطره جمعی، احساس دل‌بستگی به مکان و ایجاد هویت محلی	حس تعلق مکان
محمدی و همکاران (۱۳۸۵)؛ مارکوس (۲۰۰۰)؛ تقوی سنگدهی (۱۳۹۳)؛ فرازمنند (۱۳۹۳)؛ اکبری و همکاران (۱۳۹۲)؛ غفارزاده و همکاران (۱۳۹۲)؛ فروزان‌گهر و همکاران (۱۳۹۱)؛ الکساندر (۱۳۸۶)؛ دوزدوزانی و همکاران (۱۳۹۴)	ایجاد ارتباط سالم میان جوانان، کاهش تخریب اموال عمومی و کاهش توزیع مواد مخدر و اعتیاد، کودکان کار، اوباشگیری و روسپیگری، سرقت و دزدی، کاهش خانه‌های مجردی و نبود گسست اجتماعی	آسیب‌های اجتماعی
دانش‌پور و چرخچیان (۱۳۸۹)؛ تقوی سنگدهی (۱۳۹۳)؛ محمدی و همکاران (۱۳۸۵)؛ لنگ (۱۳۹۴)؛ شاهینی (۱۳۹۳)؛ کوستوف و قمری (۱۳۹۰)؛ محمودی‌نژاد (۱۳۸۸)؛ میتچل (۱۹۹۶)	مکانی برای قدم‌زدن و تفریح، برگزاری جشن‌های محلی و محل تجمعات عمومی، پویایی، آرامش و آسایش شهروندان، دعوت‌کنندگی فضا و جذب سفرهای خانوادگی، انگیزش بازدید از محورهای تاریخی، فرهنگی و ارزشی، مرکز تاریخی و توجه بیشتر به میراث مادی و معنوی، افزایش اعتماد به شهرداری، افزایش نشاط اجتماعی شهروندان	انگیزش اجتماعی
دانش‌پور و چرخچیان (۱۳۸۹)؛ تقوی سنگدهی (۱۳۹۳)؛ فرازمنند (۱۳۹۳)؛ غفارزاده و همکاران (۱۳۹۲)	از بین رفتن مشاغل کاذب در محدوده، تقویت منظر و مبلمان شهری و توجه به زیبایی‌شناختی منطقه	کیفیت بصری
لینچ (۱۳۸۱)؛ غفارزاده و همکاران (۱۳۹۲)؛ نجاتیان (۱۳۹۳)؛ دانش‌پور و چرخچیان (۱۳۸۹)؛ محمودی‌نژاد (۱۳۸۸)؛ رضائی و همکاران (۱۳۹۸)	معاشرت‌پذیری فضا میان گروه‌های مختلف سنی، ارتباطات اجتماعی، وجود فضای گفت‌وگو و پاتوق‌های اجتماعی	تعاملات اجتماعی

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

محدوده مورد مطالعه

زنگان و معرب آن زنجان، شهری است که گفته می‌شود اردشیر بابکان آن را بنا کرده است (ثبوتی، ۱۳۷۷: ۷۸). سبزه‌میدان زنگان خاطره سه نسل است که در کنار هم از خیابان سرچشمه عبور می‌کنند. دیوارهای آجری، سردرهای خوش‌تناسب، درختان کهن‌سالی که پشت دیوارها قرار دارند، سقف‌های شیب‌دار خاطره‌انگیز و خاطره منتشر در فضا که یاد ذوالفقاری‌ها و توفیقی‌ها در آن جاری است، از ویژگی‌های این محدوده است (افشاری، ۱۳۹۵: ۶۱). افراد گاهی به دلیل تماشای اعدام مخالفان توده‌ای‌ها و گاهی به خاطر تماشای فیلمی در سینمای روبازی که وسط سبزه‌میدان دایر می‌شد، در این مکان جمع می‌شدند و با دوستان، آشنایان و حتی غریبه‌ها ارتباط برقرار می‌کردند (مدیری و همکاران، ۱۳۹۴: ۵۶۳). شکل ۵ سبزه‌میدان شهر زنجان را در دو دوره صفوی و قاجار نشان می‌دهد:



شکل ۵. سمت راست: سبزه‌میدان عهد قاجار، منبع: مدیری و همکاران، ۱۳۹۴

سمت چپ: سبزه‌میدان دوره صفوی، منبع: <https://www.dana.ir/news/673572.htm>

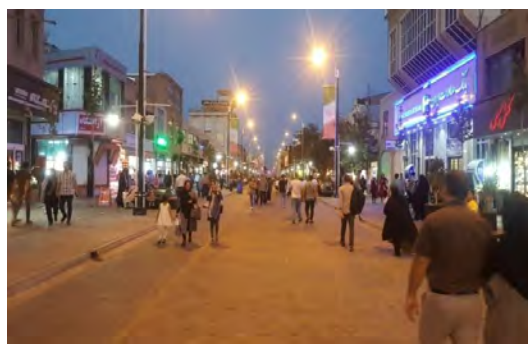
امروزه محله سبزه‌میدان مرکزی مکانی اجتماعی و اقتصادی در بافت شهر دارد و از نظر موقعیتی تقریباً در مرکز فیزیکی شهر است. بخش حکومتی به‌طور کامل تخریب شده است و به‌جز چند تک‌بنای تاریخی، یعنی عمارت دارایی و عمارت ذوالفقاری نشانه‌ای از بافت تاریخی در مجموعه مشاهده نمی‌شود (حبیبی و همکاران، ۱۳۸۷: ۵۲). این فضا میراث ارزشمند تاریخی با قدمت چند صد ساله است که طرح تملک آن از سال ۱۳۶۸ آغاز شده است. همچنین محدوده‌ای حدود ۷/۵ هکتار در ورودی ضلع شمالی بازار تاریخی زنجان واقع شده است که این محدوده پس از وقفه چندین ساله با تدابیر مدیریت استان و شهرداری و شورای اسلامی شهر در سال ۱۳۹۲ (بهمن‌ماه) طی فراخوانی عمومی و ملی، برای شناسایی و انتخاب سرمایه‌گذار انتخاب شد و در نهایت شرکت کهن‌دژ میلاد وابسته به بنیاد تعاون ناجا به‌عنوان شریک پروژه در نظر گرفته شد (شکل ۶). روش سرمایه‌گذاری به‌صورت مشارکت در ساخت یعنی آورده شهرداری زمین و عوارض، آورده شریک مطالعه و تملک بخش باقی‌مانده سایت (حدود ۱/۵ هکتار) طراحی و ساخت بوده است. براساس برآورده اولیه ارزش قرارداد ۶۰۰ میلیارد تومان است که احداث میدان و مستحقات آن، زیرگذر پایانه حمل‌ونقل شهری، ساختمان اداری و فرهنگی (کاخ شورا) مجموعه تجاری، گردشگری، موزه (فرهنگی)، مجموعه اداری و خدماتی و حدود ۲۲۰۰ پارکینگ طبقاتی را شامل می‌شود. زیربنای فوق بیش از ۱۳۰،۰۰۰ هزار مترمربع است که حدود ۵۰ درصد آن پارکینگ زیرگذر و پایانه اتوبوس و تاکسی خواهد بود (معاونت عمرانی استانداری زنجان، ۱۳۹۸).



شکل ۶. پلان نهایی سبزه‌میدان شهر زنجان
منبع: شهرداری زنجان، ۱۳۹۸

براساس برآورد انجام‌شده و انتفاع شهرداری از فضاهای مشاعی، سهم شریک ۸۰ درصد ساختمان‌های اداری، تجاری فرهنگی و پارکینگ بوده است. ۲۰ درصد باقی‌مانده نیز به حمل‌ونقل اتوبوسی و تاکسی، به همراه زیرگذر، ساختمان آتش‌نشانی و آماده‌سازی، فضای عمومی و فضای سبز کل میدان زیرگذر و شبکه‌های واقع در طرح به شهرداری تعلق یافته است (معاونت عمرانی استانداری زنجان، ۱۳۹۸). فرصت‌های پیش‌روی طرح توسعه عبارت است از:

۱. تقویت نقش و جایگاه بازار؛
 ۲. ایجاد قطب چندعملکردی فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و توریستی در هسته مرکزی شهر؛
 ۳. ایجاد مرکز شهری با هویت و کارآمد در محله‌های قدیمی؛
 ۴. تقویت ارزش‌های بافت قدیم شهر و احیای محله‌های مجاور؛
 ۵. سامان‌دهی ترافیک شهری؛
 ۶. استفاده از فضاهای تخریب‌شده گسترده در بافت به‌منظور تعریف فضاهای شهری مناسب محله؛
 ۷. وجود ارتباط و تعامل شهرداری (بهسازی و نوسازی) و سازمان میراث فرهنگی در منطقه به‌عنوان دو قطب مهم در تصمیم‌گیری برای بافت تاریخی شهر (طرح سامان‌دهی، بهسازی و توسعه سبزه‌میدان، ۱۳۹۰).
- شکل ۷ نمای از وضعیت کنونی پیاده‌راه سبزه‌میدان را نشان می‌دهد:



شکل ۷. نمای از وضعیت کنونی پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان
منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش در مرحله اول به تحلیل عاملی تأییدی و مشخص کردن خروجی اصلی شاخص‌های مرتبط با موضوع پژوهش و ضریب استاندارد تأثیرگذاری آن‌ها مربوط است. در این آزمون، ابتدا میزان اعتبار با ضریب KMO و آزمون بارتلت بررسی شد. براساس این ضریب، به‌منظور اینکه یک مدل عاملی، مفید و بامعنا باشد، لازم است متغیرها هم‌بسته باشند؛ بنابراین بررسی آزمون کرویت بارتلت و ضریب KMO نشان می‌دهد که مقدار KMO مربوط، بیشتر از ۰/۵ بده و برای تحلیل عاملی داده‌های مربوط مناسب است. همچنین مقدار سطح معناری نیز کمتر از ۰/۵ است که این مقدار نیز تعمیم‌پذیری آزمون را تأیید می‌کند. از سوی دیگر، مقدار x^2/df محاسبه شده ۲/۶۳ است. با توجه به اینکه عدد به‌دست آمده بیشتر از ۱/۹۶ است، می‌توان گفت مدل علی در نظر گرفته شده برای تبیین شاخص‌های مؤثر بر «دگردیسی اجتماعی-فرهنگی» برآزش نکویی مناسبی دارند (جدول ۳).

جدول ۳. مقادیر کایزر مییر اولکین و بارتلت (KMO) در تحلیل اثربخشی اجتماعی-فرهنگی

مقادیر کفایت نمونه کایزر مییر اولکین (KMO)	۰/۶۴۵
کای اسکوتر	۳۱۲/۹۷
درجه آزادی	۱۱۹
سطح معناداری	۰/۰۰۰

براساس یافته‌های ارائه شده در تحلیل عاملی، اولین خروجی جدول به هر متغیر مربوط است که نشان می‌دهد میزان اشتراکات واریانس مشترک یک متغیر با سایر متغیرهای تحلیل چقدر است (جدول ۴). هرچقدر میزان آن در هر شاخص بیشتر باشد، نشان می‌دهد که آن شاخص ارتباط بیشتری با سایر شاخص‌های استفاده شده در موضوع دارد. از نظر جامعه آماری نیز پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان اهمیت بیشتری در اثربخشی اجتماعی دارد. در این مرحله، شاخص‌هایی که مقادیر عددی آن‌ها بیشتر از ۰/۴ باشد، درجه اهمیت مطلوب و مؤثرتری دارند. خروجی، یعنی جدول ۴ نشان می‌دهد که بیشتر شاخص‌ها بار عاملی بیش از ۰/۴ دارند؛ در نتیجه درجه اهمیت مطلوب و مؤثری در زمینه هم‌بستگی به دلیل ایجاد پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان دارند.

بدین ترتیب در بعد هویت، شاخص افزایش غرور و دل‌بستگی به مکان شهروندان، با بار عاملی ۰/۵۷۷ بیشترین تغییر و هم‌بستگی را با توسعه پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان دارد. همچنین به دلیل اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، روح دل‌بستگی به مکان در میان شهروندان به‌ویژه ساکنان بافت مرکزی بیشتر است؛ در نتیجه این امر به شکل‌گیری تحولات اجتماعی-فرهنگی در شهر (از جمله تلاش مردم به حفظ و ترویج سازوکارهای فرهنگی و هویت شهر زنجان مانند گویش، رفتار و آداب و رسوم گذشته شهر زنجان) منجر شده است. از سوی دیگر، شاخص تقویت منزلت اجتماعی با بار عاملی ۰/۳۸۰ کمتر از حد استاندارد بوده و از چرخه تحلیل خارج شده است. این رویه نشان می‌دهد ارتقای منزلت اجتماعی به کمک پروژه سبزه‌میدان، تغییرات محسوسی ندارد و این شاخص باید در زمینه موضوعات دیگر بررسی شود.

در بعد حس تعلق مکانی، شاخص «کیفیت کرامت اجتماعی» با بار عاملی ۰/۷۶۱ بیشترین تغییر و هم‌بستگی را با توسعه پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان دارد. همچنین به دلیل اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، کرامت اجتماعی، توجه به روابط

متقابل و احترام به مردم و محیط پیرامون در میان شهروندان به‌ویژه ساکنان محله‌های پیرامون سبزه‌میدان بیشتر شده است. در بعد آسیب‌های اجتماعی شاخص ایجاد ارتباط سالم میان جوانان با بار عاملی ۰/۸۸۷ بیشترین هم‌بستگی و تغییر را با خلق و توسعه این پروژه دارد؛ بنابراین با اجرای این پروژه میزان آسیب‌های اجتماعی در محله‌های پیرامون تأثیرپذیر شده‌اند. از سوی دیگر، شاخص‌های کاهش جرم، کاهش توزیع مواد مخدر و اعتیاد، کاهش کودکان کار، کاهش خانه‌های مجردی و نبود گسست اجتماعی، بار عاملی کمتری از حد استاندارد دارند و از چرخه تحلیل خارج شده‌اند. این رویه نیز نشان می‌دهد که اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، نقش چندان مؤثری در کاهش آسیب‌های اجتماعی ندارد.

در بعد انگیزش اجتماعی، شاخص افزایش نشاط اجتماعی شهروندان با بارعاملی ۰/۷۳۳ بیشترین هم‌بستگی را با اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان دارد؛ بنابراین با اجرای این پروژه، میزان انگیزش‌های اجتماعی در محله‌های پیرامون تأثیرپذیر شده است. از سوی دیگر، شاخص‌های تقویت پویایی و تقویت کشش‌پذیری محله‌ها بار عاملی کمتر از حد استاندارد دارند و از چرخه تحلیل خارج می‌شوند. این رویه نشان می‌دهد اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، نقش مؤثری در بسترسازی برای رشد و پویایی محله‌هایی که زیر پوست لایه‌های اصلی بافت مرکزی قرار دارند، نداشته است. در بعد کیفیت بصری، شاخص از بین رفتن مشاغل کاذب در محدوده سبزه‌میدان با بارعاملی ۰/۷۹۴ بیشترین تغییر و هم‌بستگی را با توسعه پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان دارد. همچنین به دلیل اجرای این پروژه، کیفیت بصری محله‌های پیرامون و ایجاد جاذبه‌های اقتصادی و کسب‌وکار در آن‌ها بیشتر شده است.

در نهایت در بعد تعاملات اجتماعی، شاخص «غنی‌شدن اوقات فراغت جوانان» با بارعاملی ۰/۷۵۲ بیشترین تغییر و هم‌بستگی را با توسعه پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان در راستای تحولات اجتماعی- فرهنگی دارد. همچنین به‌واسطه اجرای این پروژه، اوقات فراغت و تفریح جوانان محله با ایجاد مشاغل و خدمات گردشگری و سرگرمی بیشتر شده است.

به منظور ارزیابی وضعیت حاکم بر شاخص‌های مؤثر بر تحولات اجتماعی- فرهنگی در پیاده‌راه سبزه‌میدان از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد.^۱ مهم‌ترین وزن‌های این بخش، مقدار آماره t و سطح معناداری (P-value) است. نتایج بررسی وضعیت شاخص‌های مؤثر بر اثربخشی اجتماعی پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان نشان می‌دهد مقدار آماره شاخص کاهش آسیب‌های اجتماعی (با ضریب $T = -2/859$) منفی است؛ درحالی‌که اجرای این پروژه، بر برخی شاخص‌ها تأثیرات مثبت و فزاینده‌ای دارد. از جمله می‌توان به ارتقا و رشد انگیزش اجتماعی (با ضریب $T = 5/363$)، تعاملات اجتماعی (با ضریب $T = 11/188$) و کیفیت بصری (با ضریب $T = 9/402$) در محله‌های بافت مرکزی اشاره کرد. از سوی دیگر، با توجه به اینکه مقدار سطح معناداری ۰/۰۰۰ است، فرضیه صفر ($H_0: \mu \leq 0/05$) رد می‌شود. می‌توان گفت از نظر جامعه آماری، اثربخشی اجتماعی به‌واسطه اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان در محله‌های پیرامون بازار و سبزه‌میدان در بافت قدیمی شهر زنجان پذیرفته بوده است؛ از این رو می‌توان نتیجه تحلیل را به کل محدوده مورد مطالعه، یعنی بافت قدیمی شهر زنجان تعمیم داد (جدول ۵).

۱. با توجه به آزمون توزیع نرمال داده‌ها با تکنیک کلموگرونف اسمیرنوف (K-S)، توزیع نمونه‌ها نرمال بوده و از آزمون پارامتریک برای تحلیل داده‌ها استفاده شده است.

جدول ۴. وضعیت توزیع نمونه‌ها و رتبه شاخص‌های مؤثر بر دگردیسی اجتماعی-فرهنگی با آزمون تحلیل عاملی

عامل	اشتراک استخراجی	عامل	اشتراک استخراجی
هویت	۰/۳۸	انگیزش اجتماعی	۰/۵۰۶
تقویت منزلت اجتماعی	۰/۴۷۳	مکانی برای قدم‌زدن و تفریح	۰/۵۷۲
تقویت ارزش و سنن محلی	۰/۵۷۷	برگزاری جشن‌های محلی	۰/۵۸۲
افزایش غرور شهروندان و تقویت دل‌بستگی آنان	۰/۴۷۵	محل تجمعات عمومی	۰/۶۶۵
افزایش سطح آگاهی شهروندان و مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های محلی	۰/۴۹۴	تقویت پویایی فضا	۰/۵۴۳
حس تعلق مکان	۰/۷۶۱	تقویت حس آرامش	۰/۵۷۲
افزایش احساس خوب به بافت تاریخی شهر	۰/۷۶۱	تقویت حس آسایش	۰/۳۹۱
مدارای اجتماعی	۰/۵۳۲	دعوت‌کنندگی فضا	۰/۴۴۹
حق‌خواهی اجتماعی	۰/۵۱۷	تقویت جذب سفر خانوادگی	۰/۴۱۱
افزایش خاطره جمعی	۰/۴۸۱	انگیزه بازدید از محورهای تاریخی، فرهنگی و ارزشی و مرکز تاریخی	۰/۵۳۱
احساس دل‌بستگی به مکان	۰/۵۹۲	توجه بیشتر به میراث مادی و معنوی	۰/۵۸۱
ایجاد هویت محلی	۰/۸۸۷	افزایش اعتماد به شهرداری	۰/۷۳۳
آسب‌های اجتماعی	۰/۳۳۶	افزایش نشاط اجتماعی شهروندان	۰/۷۹۴
ایجاد ارتباط سالم میان جوانان	۰/۳۸۳	کیفیت بصری	۰/۷۰۳
کاهش تخریب اموال عمومی	۰/۳۶۴	از بین رفتن مشاغل کاذب در محدوده سبزه‌میدان	۰/۴۷۳
کاهش توزیع مواد و اعتیاد	۰/۵۴۱	تقویت منظر و مبلمان شهری	۰/۷۵۲
کاهش کودکان کار	۰/۵۱۴	توجه به زیبایی‌شناختی منطقه	۰/۵۶۹
کاهش اوباشیگری و روسپیگری	۰/۳۳۱	تعاملات اجتماعی	۰/۶۲۹
کاهش سرقت و دزدی	۰/۳۵۶	تعاملات اجتماعی	۰/۶۰۷
کاهش خانه‌های مجردي		معاشرت‌پذیری فضا میان گروه‌های مختلف سنی	
نبود گسست اجتماعی		ارتباطات اجتماعی	
		رشد فضای گفتمان	
		افزایش پاتوق‌های اجتماعی	

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۸

جدول ۵. وضعیت شاخص‌های مؤثر بر تحولات اجتماعی-فرهنگی و پیاده‌راه سبزه‌میدان با آزمون t تک‌نمونه‌ای

میانگین	آماره t	درجه آزادی	سطح معناداری	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
				کمتر	بیشتر
کاهش آسب‌های اجتماعی	۲/۶۲	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۲۴۵	۰/۲۸۲
حس تعلق مکان	۳/۱۱	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۵۳۳	۰/۵۵۸
هویت	۳/۰۵	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۵۷۹	۰/۶۰۳
انگیزش اجتماعی	۳/۱۷	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۳۲۵	۰/۳۵۴
تعاملات اجتماعی	۳/۳۹	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۴۶۱	۰/۵۰۰
کیفیت بصری	۳/۲۴	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۲۳۸	۰/۲۵۸
کل	۳/۱۳	۱۱۹	۰/۰۰۰	۰/۴۷۰	۰/۴۸۵

در این مرحله از آزمون، تحلیل واریانس به‌عنوان آزمونی پارامتریک، برای مقایسه دیدگاه‌های گروه‌های مختلف جامعه آماری درباره یک موضوع استفاده شد تا میزان نزدیکی یا اختلاف نظر گروه‌ها درباره موضوع آشکار شود. فرض صفر آزمون نیز بر نبود اختلاف نظر گروه‌ها تأکید دارد. هدف این بخش تبیین این موضوع است که آیا نظرات همه گروه‌های جامعه آماری درباره اثربخشی پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان در بعد اجتماعی- فرهنگی نزدیک به یکدیگر است. براساس نتایج جدول ۶، در همه گروه‌های جمعیتی، میزان سطح معناداری یکسان نیست. با این حال در تمام شاخص‌ها سطح معناداری از سطح اطمینان $P < 0.05$ بیشتر است و فرضیه صفر ($H_0: \mu_1 = \mu_2$) رد می‌شود؛ بنابراین می‌توان گفت میان گروه‌های مختلف در وضعیت اثربخشی اجتماعی- فرهنگی به دلیل وجود پیاده‌راه سبزه‌میدان اختلاف نظر وجود دارد که بالاترین اختلاف نظر در شاخص هویت با مقدار F برابر $7/017$ است؛ بنابراین براساس بررسی‌ها در میان گروه‌های آماری، ساکنان با میانگین $3/05$ کمترین امتیاز و عابرن پیاده با امتیاز $3/23$ بیشترین امتیاز را به عامل هویت متأثر از پروژه پیاده راه سبزه‌میدان داده‌اند. علاوه‌براین، بررسی کلی شاخص‌ها نشان می‌دهد میزان اختلاف نظر گروه‌های جامعه آماری $4/526$ است؛ در نتیجه اختلاف نظر گروه‌ها چندان زیاد نیست. از سوی دیگر، بررسی جزئی‌تر اختلاف نظر نشان می‌دهد در زمینه شاخص‌های مؤثر درباره اثربخشی اجتماعی پیاده‌راه سبزه‌میدان، بیشترین امتیاز را گروه مدیران اجرایی با مجموع امتیاز $3/34$ و کمترین امتیاز را نیز گروه ساکنان محله با امتیاز $2/98$ داده‌اند. این رویه نشان می‌دهد ساکنان محله از اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان چندان رضایت نداشته‌اند؛ زیرا این پروژه به‌نوعی فعالیت‌ها و رفت‌وآمد آن‌ها را مختل کرده است. از سویی، مدیران اجرایی نیز بنا به آگاهی از ابعاد اجرایی پروژه و تأثیرات بلندمدت آن، نقش پیاده‌راه سبزه‌میدان را مثبت ارزیابی کرده‌اند.

جدول ۶. تحلیل اختلاف نظر گروه‌های آماری با آزمون تحلیل واریانس

میانگین	واریانس						میانگین	
	آماره F	درجه آزادی	سطح معناداری	اجرایی	ساکنان	کسبه		عابرن
۲/۶۲	۴/۶۱۸	۳	۰/۲۰۲	۲/۵۴	۲/۸۲	۲/۵۴	۲/۵۸	آسیب‌های اجتماعی
۳/۱۱	۴/۹۹۵	۳	۰/۱۷۲	۳/۳۴	۲/۷	۳/۱۲	۳/۲۹	حس تعلق مکان
۳/۰۵	۷/۰۱۷	۳	۰/۰۷۱	۳/۱۲	۳/۰۵	۳/۱۷	۳/۲۳	هویت
۳/۱۷	۳/۴۹۹	۳	۰/۱۳۹	۳/۳۸	۲/۹۱	۳/۱۵	۳/۳۱	انگیزش اجتماعی
۳/۳۹	۴/۱۷۱	۳	۰/۲۴۴	۳/۴۴	۳/۲۶	۳/۴۶	۳/۴۸	تعاملات اجتماعی
۳/۲۴	۳/۴۶۵	۳	۰/۳۲۵	۳/۴۹	۳/۱۱	۳/۲۹	۳/۳۸	کیفیت بصری
۳/۱۳	۴/۵۲۶	۳	۰/۲۱	۳/۳۴	۲/۹۸	۳/۱۲	۳/۲۱	کل

در نهایت به‌منظور تحلیل یکپارچه از میزان اهمیت عوامل مؤثر در تحولات اجتماعی- فرهنگی به دلیل وجود پروژه سبزه‌میدان، از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی مبتنی بر مدل AHP استفاده شد. همچنین برای تعیین اینکه کدام یک از عوامل براساس روند فعلی درجه اهمیت بیشتری برای تحقق اهداف و آرمان‌های اجتماعی- فرهنگی محله‌های بافت مرکزی شهری زنجان در زمینه تقویت و بازآفرینی عناصر تاریخی- هویتی شهر دارند از این فرایند استفاده شد. این مدل

از دو محور افقی و عمودی تشکیل شده است. محور افقی میزان اهمیت هر شاخص را نشان می‌دهد که با مدل AHP بررسی شد. محور عمودی نیز به وضعیت هر شاخص در محدوده مورد مطالعه اختصاص دارد که با استفاده از مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه از جامعه آماری بررسی شد. نتایج نهایی را می‌توان در چهار ناحیه تحلیل کرد (شکل ۸). ناحیه ۱، به شاخص‌هایی اختصاص دارد که از وضعیت مطلوب و بسیار مطلوب برخوردار هستند. همچنین خود شاخص نیز اهمیت فراوانی دارد. در این زمینه، مؤلفه‌های تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری قرار دارد. این رویه نشان می‌دهد ضریب اهمیت، نوع ارتباط و تأثیر شاخص‌ها بر یکدیگر، گویای اهمیت ابعاد تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری هستند و با اجرای پروژه‌های از این دست می‌توان ساختارهای اجتماعی و نگرش‌های مردم شهری را به دلیل ارتقای کیفیت بصری و اهمیت‌دادن به هویت شهر، اصلاح کرد و ارتقا داد.

ناحیه ۲ به شاخص‌هایی اختصاص دارد که با وجود اهمیت فراوان آن‌ها در تأثیرگذاری بر هویت بومی شهر و زیباسازی بافت مرکزی شهر زنجان، وضعیت مناسبی ندارند. در این زمینه، مؤلفه‌های انگیزش اجتماعی و آسیب‌های اجتماعی در ناحیه ۲ قرار دارند که نشان می‌دهد تحول عملکرد اجتماعی یا به‌طور کلی سرمایه اجتماعی در شهر، نیازمند برنامه‌ها و سیاست‌های کالبدی و هویتی-فرهنگی متنوعی است. همچنین یک پروژه در یک محور کوچک نمی‌تواند رفتار اجتماعی را به‌صورت کلی و میان‌مدت تغییر دهد؛ زیرا اجرای این پروژه‌ها در محورهای محدود می‌تواند به افتراق و نابرابری اجتماعی و شکل‌گیری آسیب‌های اجتماعی-فرهنگی جدی منجر شود.

در ناحیه ۳ و ۴ با درجه اهمیت بسیار کم و شکننده، شاخص‌های هویت و حس تعلق مکان قرار دارند. یکی از اهداف پروژه سبزه‌میدان، احیای هویت بومی شهر است، اما این پروژه بر این شاخص‌ها تأثیر بسیار اندکی داشته است. از سوی دیگر، این شاخص‌ها در ناحیه چهارم قرار می‌گیرند که اهمیت کم و بسیار کمی دارند و بیشتر تأثیرپذیرند؛ بنابراین به‌نظر می‌رسد براساس وزن‌دهی جامعه آماری و ضریب هم‌بستگی با دیگر شاخص‌ها، شاخص هویت و حس تعلق مکانی تأثیرپذیری بیشتری از اجرای پروژه سبزه‌میدان دارند.



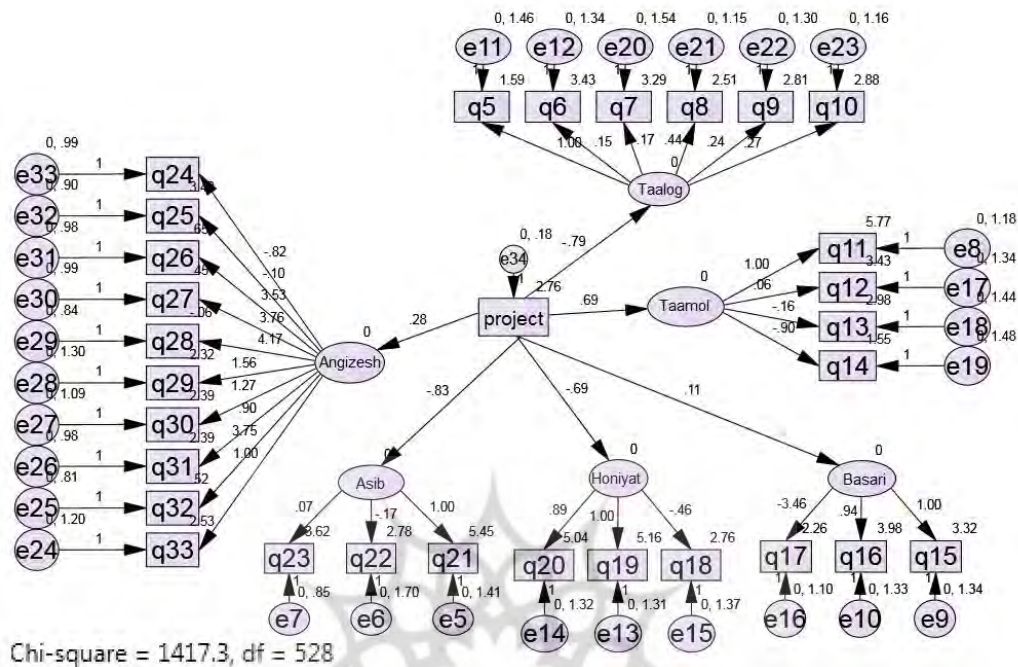
شکل ۸. تحلیل نهایی میزان اهمیت عوامل مؤثر در تحولات اجتماعی-فرهنگی به دلیل وجود پروژه سبزه‌میدان با مدل AHP منبع:

با توجه به ابعاد و شاخص‌های شش‌گانه پژوهش و عوامل مؤثر بر آن‌ها، تعیین میزان تبیین و پیش‌بینی‌کنندگی اجرای پروژه سبزه‌میدان بر تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون سبزه‌میدان متأثر از روابط علی مؤلفه‌های شش‌گانه با استفاده از نرم‌افزار AMOS انجام شد. براین اساس نخست ضریب بتای هریک از ابعاد و گویه‌ها محاسبه شد؛ بدین معنا که ضریب بتای یک بعد بیانگر میزان تأثیر و تغییر است که شاخص‌های شش‌گانه در اثربخشی اجتماعی سبزه‌میدان به ازای هر واحد (یک واحد تغییر) از آن بعد می‌پذیرند. این ضریب می‌تواند زمینه‌ساز مقایسه تأثیرات اجزای مدل ساختاری عوامل و متغیرها باشد؛ به صورتی که هرچه این ضریب بیشتر باشد، اثرگذاری متغیر مستقل (پروژه سبزه‌میدان) بر متغیر تحولات اجتماعی-فرهنگی بافت مرکزی شهر زنجان بیشتر است. در مرحله بعد و در شبکه علی مربوط به تبیین پروژه سبزه‌میدان و مدل معادلات ساختاری ضریب استاندارد مقادیر هم‌بستگی دوتایی (بین ابعاد مربوط به عوامل مؤثر و «تحولات اجتماعی-فرهنگی محلات پیرامون سبزه‌میدان») محاسبه شده است.

به عبارت دیگر، در این پژوهش «تحولات اجتماعی-فرهنگی بافت مرکزی شهر زنجان» متغیر وابسته و تأثیرات پروژه سبزه‌میدان به عنوان متغیر مستقل در نظر گرفته شده‌اند. وجود مدل‌های پیچیده چندمتغیره در مطالعات فضایی که شامل تجزیه و تحلیل هم‌زمان k متغیر مستقل و n متغیر وابسته است، موجب می‌شود تا نیاز به هم‌زمانی تحلیل‌عاملی تأییدی با تحلیل مسیر برآورد شود و از سوی دیگر، کاربرد مدل معادلات ساختاری سبب حفظ یکپارچگی مدل تحقیق شود. همچنین برای بررسی معنادار بودن رابطه ابعاد مختلف با متغیر مؤلفه‌ای پروژه سبزه‌میدان و رابطه میان شاخص‌های مربوط به هریک از ابعاد شش‌گانه با بعد مورد نظر و در نتیجه معنادار بودن مسیر تأثیرگذاری، از آماره‌های استاندارد t استفاده شد.

بر مبنای یافته‌های پیشینه نظری، شاخص‌های مؤثر بر «تحولات اجتماعی محله‌های بافت مرکزی شهر زنجان» شامل شاخص‌های آسیب‌های اجتماعی، حس تعلق مکان، هویت، انگیزش اجتماعی، تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری است. با توجه به محاسبات، چنانکه در شکل (شماره نه) مربوط به تحلیل‌عاملی تأییدی مربوط به شاخص‌های مؤثر بر «اثربخشی اجتماعی پروژه سبزه‌میدان شهر زنجان بر محله‌های پیرامون» مشاهده می‌شود، براساس ارزش عددی مربوط به بارهای عاملی، ضرایب برآوردشده همه مسیرها معنادار است. مقادیر پارامتر استاندارد شده برای هریک از ابعاد و گویه‌های مربوط به شاخص‌های مؤثر بر «تحولات اجتماعی-فرهنگی محلات پیرامون سبزه‌میدان» نشان‌دهنده قدرت بار عاملی بر عامل (متغیر مکنون) است. همچنین همه مقادیر t محاسبه‌شده برای ابعاد و گویه‌های مربوط به شاخص‌های «تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون سبزه‌میدان» بزرگ‌تر از $1/96$ است که معنادار بودن مسیرها را نشان می‌دهد. براساس نتایج به‌دست‌آمده از مدل معادلات ساختاری (شکل شماره نه)، مقدار x^2/df محاسبه‌شده $2/63$ است. با توجه به اینکه عدد به‌دست‌آمده بیشتر از $1/963$ است، می‌توان گفت مدل علی در نظر گرفته‌شده برای تبیین شاخص‌های مؤثر بر «تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون سبزه‌میدان» برازش نکویی مناسبی دارد. بر مبنای شکل ذیل متغیر اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان با ضریب بتای غیراستاندارد $0/18$ ، توانایی ایجاد تحولات مثبت و عمیق بر «تحولات اجتماعی-فرهنگی محله‌های پیرامون سبزه‌میدان» در آینده را دارد و می‌تواند روند فعلی تحولات را

با اجرای فاز بعدی پروژه در آینده شهر زنجان مؤثرتر کند. شاخص «تعاملات اجتماعی» در متغیرهای اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، با ضریب بتای ۰/۶۹ بیش‌تر از دیگر شاخص‌ها در اثربخشی اجتماعی تأثیر خواهد داشت.



شکل ۹. بررسی مدل معادلات ساختاری روابط علی متغیرها متأثر از پروژه سبزه‌میدان

نتیجه‌گیری

اثربخشی اجتماعی پروژه‌های محرک توسعه، جدیدترین مبحث مربوط به مباحث توسعه شهری است و از اواسط دهه ۱۹۷۰ با انتشار متون و کتاب‌های مرتبط به صورت جدی مدنظر قرار گرفته است. برآورد پیامدهای اجتماعی سندی است که بر نتایج اجتماعی دخالت‌های توسعه دلالت دارد. در این میان ضروری است تصمیم‌گیران از نتایج تصمیم‌های خود آگاه شوند و مردم نیز که متأثر از این مداخله هستند، فرصتی برای مشارکت در طراحی آینده خود به دست بیاورند. زنجان نیز مانند سایر شهرهای کشور به دنبال ارتقای جایگاه اجتماعی خود بوده و طی چند سال اخیر پروژه‌های کلان و متعددی برای بازآفرینی مراکز شهری آن تعریف و خلق شده است. ارزیابی تأثیرات پروژه سبزه‌میدان در اثربخشی اجتماعی بر محله‌های بافت تاریخی شهر با آزمون t تک‌نمونه‌ای نشان می‌دهد که اجرای این پروژه، بر شاخص‌های انگیزش اجتماعی، تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری در محله‌های پیرامون سبزه‌میدان تأثیر مثبت و فزاینده‌ای داشته است. این امر با رسالت خلق پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان که ارتقای تعاملات اجتماعی شهروندان و افزایش کیفیت فضای شهری با اولویت تردد غیرخودرویی، تقویت و آرامش رفاه شهروندان در بخش‌هایی از شهر که هویت و اصالت اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی مناسبی در ذهن افراد دارد، منطبق بوده است. از سوی دیگر، براساس تکنیک AHP، شاخص‌های تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری از نظر نوع ارتباط و تأثیر شاخص‌ها بر یکدیگر، ضریب اهمیت بیشتری با اجرای پروژه سبزه‌میدان شهر زنجان دارد. درنهایت تحلیل روابط علی به‌منظور پیش‌بینی روابط پروژه سبزه‌میدان با

تحولات اجتماعی-فرهنگی با مدل معادلات ساختاری نشان می‌دهد که متغیر اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان با ضریب بتای غیراستاندارد $0/18$ ، به‌طور متوسط توانایی ایجاد تحولات مثبت و عمیق بر «اثربخشی اجتماعی پروژه سبزه‌میدان» در آینده را دارد و می‌تواند روند فعلی تحولات را با اجرای فاز بعدی پروژه در آینده حفظ کند. در این رابطه، درباره متغیرهای اجرای پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان، شاخص «تعاملات اجتماعی» با ضریب بتای $0/69$ بیشتر از دیگر شاخص‌ها بر «اثربخشی اجتماعی پروژه سبزه‌میدان» تأثیر خواهد داشت.

با توجه به یافته‌های پژوهش، در زمینه پاسخ‌گویی به این سؤال که پروژه پیاده‌راه سبزه‌میدان شهر زنجان بر کدام مؤلفه اجتماعی اثربخشی بیشتری دارد، می‌توان گفت به‌کمک آزمون t تک‌نمونه‌ای، شاخص‌های انگیزش اجتماعی (با ضریب $T=5/363$)، تعاملات اجتماعی (با ضریب $T=11/188$) و کیفیت بصری (با ضریب $T=9/402$) مثبت و بالاتر از حد استاندارد هستند. در نتیجه اجرای پروژه سبزه‌میدان به ارتقای کیفیت بصری، انگیزش اجتماعی و تعاملات اجتماعی در محله‌های پیرامون سبزه‌میدان منجر شده است؛ البته باید توجه داشت که میزان تعاملات و انگیزش اجتماعی شهروندان شهر زنجان در پروژه سبزه‌میدان می‌تواند متأثر از سطح کیفیت بصری این فضاها نیز باشد. در پاسخ به سؤال دوم (کاربران از اثربخشی کدامیک از کارکرد اجتماعی این فضای عمومی رضایت دارند) نیز می‌توان گفت به‌کمک آزمون فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) شاخص‌های تعاملات اجتماعی و کیفیت بصری در ناحیه ۱ قرار دارند؛ در نتیجه اجرای پروژه سبزه‌میدان ساختارهای اجتماعی و ارتباطات شهری، اصلاح کرده و ارتقا داده است. یافته‌های این نوشتار بر یافته‌های مطالعات حوزه فضاهای عمومی شهر (ثبوتی و همکاران، ۱۳۹۳؛ صالحی و انانی، ۱۳۹۵؛ زهرائی، ۱۳۹۸؛ پورجعفر و همکاران، ۱۳۹۰) منطبق بوده است. با توجه به آنچه گفته شد، به‌منظور بهبود اثربخشی اجتماعی پروژه سبزه‌میدان شهر زنجان و تقویت پیوند مردم‌فضا، رعایت موارد زیر ضروری است:

≠ **اثربخشی پروژه در کاهش آسیب‌های اجتماعی:** حس نداشتن امنیت در فضاهای پرتردد و مملو از جمعیت کاهش می‌یابد. شهروندان شهر زنجان حضور و استقرار ایستگاه کانکس پلیس در این مکان را به‌منظور تقویت و استمرار احساس امنیت شهروندان مؤثر می‌دانند. از سوی دیگر، فضاهای بایر و بی‌استفاده در محله‌های پیرامون سبزه‌میدان شهر زنجان را اضطراب‌آور و بانی آسیب‌های اجتماعی (به‌ویژه سرقت و اعتیاد) تلقی می‌کنند؛ بنابراین سامان‌دهی مناطق تخریب‌شده و زمین‌های بدون استفاده، همچنین هشدارهای نمادین برای کنترل کردن فضا و تأمین روشنایی در شب در محله‌های پیرامون می‌تواند مؤثر باشد.

≠ **اثربخشی پروژه در افزایش انگیزش اجتماعی شهروندان:** سبزه‌میدان شهر زنجان در بیشتر موارد، محل حضور اقشار مختلف سنی و گروه‌های خانوادگی، به‌ویژه در ساعات اوقات فراغت است؛ در نتیجه تقویت فعالیت‌های موجود با تدابیری مانند استفاده از رستوران‌ها یا غرفه‌های فروش خیابانی، ورزش‌های محلی، تئاتر و موسیقی‌ها و جشنواره‌های فصلی با رعایت اصول آسایش عابران می‌تواند مؤثر باشد.

≠ **اثربخشی پروژه در ارتقای هویت شهروندان:** ظرفیت‌یابی اجتماعی و استفاده از توان‌های بومی-محلی به‌همراه تدوین پیوست‌های فرهنگی برای پروژه‌های شهری و تسریع در تحقق اهداف اجتماعی طرح پروژه

سبزه‌میدان شهر زنجان، امکان تقویت هویت‌های اجتماعی-فرهنگی بومی را در بستر حیات اجتماعی مردم فراهم می‌آورد و می‌تواند گامی مؤثر باشد. این امکان با عوامل زیر صورت می‌گیرد: ایجاد بسترهای مناسب مطابق با تمایلات مردم برای تقویت مشارکت شهروندی، فراهم کردن بسترهای لازم برای بروز اعتراضات و مداخلات شهروندان در مسائل مرتبط با حقوق و وظایف شهروندی، اعتمادسازی، تقویت احساس تعلق به محل سکونت و افزایش سرمایه اجتماعی، تقویت معیارهای عام و جمعی در فرایند هویت‌یابی حمایت و ایجاد سازمان‌های داوطلبانه، غیردولتی و اجتماع‌مبنا برای برگزاری مؤثرتر ایده‌های خود در برنامه‌های سبزه‌میدان، در نظر گرفتن مفاهیم اجتماعی و فرهنگ بومی و نیز استفاده از المان‌های محلی در فرایند تولید آثار هنر محیطی در فضاهای عمومی شهری و محله‌ها.

≠ **اثربخشی پروژه در افزایش کیفیت بصری:** کیفیت بصری و تقویت هنر شهری در این فضاها از اهمیت اساسی برخوردار است و با جذب طیف وسیعی از گروه‌های اجتماعی، حس هم‌گرایی و تعامل مستقیم شهروندان را با وجود بینش‌ها، احساس‌ها، خواسته‌ها و گرایش‌های مختلف تقویت می‌کند. این امر به کمک تقویت فضای سبز طرفین می‌تواند گام مؤثری باشد که به صورت نوارهای حاشیه‌ای سبز، باکس‌های جعبه‌ای، گل‌کاری حاشیه‌های نواری به منظور ارتقای توان اکولوژیکی محور و افزایش ارزش‌های زیباشناختی طبیعی مسیر، همچنین سامان‌دهی و مرمت بدنه در ساختمان‌های قدیمی و سنتی برای تأکید بر هویت تاریخی و فرهنگی کریدورهای دید شهری، سامان‌دهی و اصلاح ملحقات اضافی در بدنه و حریم بصری کریدورهای دید مانند تابلوهای تبلیغاتی، سیم‌های برق، مبلمان‌های شهری نامناسب، پلاکاردها و غیره صورت می‌گیرد.

منابع

- افشاری، جمال (۱۳۹۵). طراحی فضای شهری سبزه‌میدان با تأکید بر نشانه‌شناسی شهر زنجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته معماری، استاد راهنما: دکتر مریم کلامی، زنجان: دانشگاه زنجان.
- اکبری، احسان، خالق‌پناه، کمال و بختیار بهرامی (۱۳۹۲). ارتقای کیفیت فضای خیابان با تقویت پیاده‌روی و اجتماع‌پذیری کاربران، نمونه موردی: خیابان کاشی‌کاری و گاراژ در کرمانشاه، همایش بین‌المللی عمران شهری سنندج: ۷۲۶-۷۳۴.
- بختیار نصرآبادی، آمنه، بختیار نصرآبادی، حسنعلی و احمد بختیار نصرآبادی (۱۳۹۰). «تحلیلی بر فضای شهری مردم‌گرا و رابطه آن با رفتار شهروندی»، جامعه‌شناسی کاربردی، سال بیست و دوم، شماره ۳، ۱۰۱-۱۱۴.
- بنتلی، ای. یان (۱۳۸۲). محیط‌های پاسخ‌ده، ترجمه مصطفی بهزادفر، تهران: انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- پوراحمد، احمد، زیاری، کرامت‌الله و حسین حاتمی‌نژاد (۱۳۹۷). «تحلیلی بر ماهیت فضای عمومی در پروژه‌های بزرگ‌مقیاس گردشگری شهری براساس نظریه تولید اجتماعی فضا (مطالعه موردی: شهر تهران)»، گردشگری شهری، دوره پنجم، شماره ۲، ۱۳۵-۱۵۹.
- پوراحمد، احمد، زیاری، کرامت‌الله و حسین حاتمی‌نژاد (۱۳۹۷). «تحلیلی بر کنترل فضای عمومی در پارک‌های شهر تهران»، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ششم، شماره ۴، ۶۴۹-۶۷۳.
- تقوی سنگدهی، محمود (۱۳۹۳). اجتماع‌پذیری عرصه‌های عمومی شهر، همایش ملی معماری، عمران و توسعه نوین شهری تبریز، کانون ملی معماری ایران، ۵۷-۶۵.
- ثبوتی، هوشنگ (۱۳۷۷). بناهای آرامگاهی استان زنجان، جلد اول، زنجان: انتشارات زنگان.
- حبیبی کیومرث و همکاران (۱۳۸۷). از زنگان تا زنجان (سیری بر تحولات کلیدی-فضایی بافت کهن شهر)، زنجان: انتشارات دانشگاه زنجان.
- حیدری، فردین و مجید زارعی (۱۳۹۸). «مفهوم حق به شهر و ارتباط آن با طراحی شهری شهروندمدار: تطبیق هنجارهای جامع بیانگر شهروندمداری با شاخصه‌های کیفی طراحی شهری»، مجله منظر، سال یازدهم، شماره ۴۶، ۱۴-۲۳.
- دانش‌پور، عبدالهادی و مریم چرخچیان (۱۳۸۹). «فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی»، مجله باغ نظر، شماره ۷، ۱۹-۲۸.
- داوودی، الهام و آتوسا مدیری (۱۳۹۵). «ارزیابی پراکنش مکان‌های سوم در ارتباط با سطوح طبقاتی مختلف شهر زنجان»، نشریه مطالعات شهری، شماره ۱۶، ۸۱-۹۳.
- دوزدزانی، یاسمین، اعتصام، ایرج و محمد نقی‌زاده (۱۳۹۴). «مقایسه رضایتمندی شهروندان میدان‌های نقش‌جهان، بهارستان، دل‌کامپو و ناوونا از طراحی میادین اجتماع‌پذیر شهری»، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، شماره ۲۱، ۱۰۳-۱۲۰.
- ذکاوت، کامران و یاسمن سادات دهقان (۱۳۹۳). «مدل مدیریت خلق مکان و مؤلفه‌های سازنده کیفیت در عرصه عمومی»، معماری و شهرسازی آرمان‌شهر، شماره ۱۷، ۲۱۵-۲۲۴.
- راست‌بین، ساجد و یاسر جعفری (۱۳۹۱). «رابطه هم‌بستگی بین کیفیت‌های محیطی و تداوم حیات شهری در عرصه عمومی»، مجله باغ نظر، شماره ۲۱، ۳۵-۴۶.

رضائی، مریم و هانیه نصیری اردلی (۱۳۹۸). «ارزیابی میزان پاسخگویی فضاهای عمومی شهری به نیازهای معلولان جسمی حرکتی (مطالعه موردی: خیابان فردوسی شهر سنندج)»، پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره هفتم، شماره ۳، ۵۰۹-۵۳۲.

سرور، رحیم (۱۳۹۰). «ارزیابی تأثیر اجتماعی و برنامه‌های توسعه شهری (ارائه چارچوب روش شناختی ارزیابی تأثیر اجتماعی، مورد مطالعه: سامان‌دهی قطعات شهدای بهشت‌زهر)»، چشم‌انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال ششم، شماره ۱۷، ۱۷-۳۰. سلطان‌ی، لیلا (۱۳۹۷). «واکاوی بعد تاریخی مکان در ضرباهنگ اجتماعی فضای جمعی»، فصلنامه هنر و تمدن شرق، سال ششم، شماره ۲۱، ۴۷-۵۶.

سلطان‌ی، لیلا و علیرضا سیاوشی (۱۳۹۷). «برنامه‌ریزی مدیریت فضای جمعی جماع‌الفتای مراکش بر مبنای مؤلفه‌های منظر شهری»، فصلنامه هنر و تمدن شرق سال ششم، شماره ۲۰، ۳۷-۴۴.

سلطان‌ی، منصوره (۱۳۹۴). ارزیابی عوامل تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی شهروندان در میدانی شهری با رویکرد ارتقا اجتماع‌پذیری، همایش بین‌المللی معماری، عمران و شهرسازی در آغاز هزاره سوم، تهران، ۸۹-۱۰۱.

شارع‌پور، محمود (۱۳۹۵). «حق به شهر و فضای عمومی شهر»، فصلنامه تخصصی میراث فرهنگی و گردشگری، سال دوم، شماره ۲، ۵۰-۶۶.

شاهینی، آتنا (۱۳۹۳). اجتماع‌پذیری فضای عمومی، کنگره بین‌المللی پایداری در معماری و شهرسازی امارات، کانون ملی معماری ایران، ۵۷-۶۶.

شیخی، حجت و محمدرضا رضایی (۱۳۹۶). «ارزیابی کیفیت محیطی فضاهای شهری پیاده‌مدار و پاسخ‌دهی اجتماعی (نمونه موردی: خیابان فردوسی شهر ایلام)»، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هشتم، شماره ۲۹، ۸۳-۹۸.

صادقی، علیرضا، موسوی سرینه باغی، الهه و زهرا پاستون (۱۳۹۷). «بررسی معناداری رابطه جهت‌گیری مذهبی و شادکامی در بین شهروندان استفاده‌کننده از فضاهای عمومی شهری؛ نمونه موردی: شهر مشهد»، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال نهم، شماره ۳۴، ۱۴۹-۱۶۸.

صالحی‌نیا، مجید و غلامحسین معاریان (۱۳۸۸). «اجتماع‌پذیری فضای معماری»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۴۰، ۵-۱۲.

صحراکار، ندا و کیانوش ذاکر حقیقی (۱۳۹۸). «تحلیلی بر اثرگذاری کیفیت محیط کالبدی بر الگوهای رفتاری شهروندان (نمونه موردی: میدان باباطاهر همدان)»، فصلنامه علمی-پژوهشی و برنامه‌ریزی شهری، سال دهم، شماره ۳۹، ۱۴۵-۱۵۴.

عدلی، مینا و علیرضا عبدالله‌زاده فرد (۱۳۹۶). «بررسی تأثیر ابعاد اجتماعی بر میزان استفاده مردم از فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: تفرجگاه چمران - حدفاصل پل شهیدان شیخی تا نیایش)»، فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، چشم‌انداز زاگرس، دوره نهم، شماره ۳۱، ۱-۲۲.

علی تاجر، سعید؛ زارعی حاجی آبادی، فاطمه (۱۳۹۵). «نقش محیط ساخته شده در تعاملات دانشجویان در فضاهای غیر رسمی مدارس معماری نمونه موردی: دانشکده هنر و معماری دانشگاه بوعلی و پردیس هنرهای زیبای دانشگاه تهران»، فصلنامه آرمان‌شهر، دوره ۲۱، شماره ۱، ۷۹-۹۰.

علیخواه، فردین و معصومه شادمنفعت (۳۹۵). «عشاق و شهر (مطالعه‌ای در باب جوانان و فضاهای عمومی در شهر رشت)»، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، دوره نهم، شماره ۱، ۱۴۹-۱۷۶.

- علیمردانی، مسعود، مهدی‌نژاد، جمال‌الدین و طلحه افهمی (۱۳۹۴). «رشد کیفی فضای شهری به‌منظور ارتقای تعاملات اجتماعی (نمونه موردی خیابان احمدآباد مشهد)»، دوفصلنامه هنرهای کاربردی، شماره ۷، ۵-۱۴.
- غفارزاده، آریتا و حیدر جهانبخش (۱۳۹۲). *اجتماع‌پذیری محلات شهری؛ نمونه موردی: محله جلفای اصفهان*، کنفرانس بین‌المللی عمران، معماری و توسعه پایدار شهری تبریز، ۴۳۲-۴۴۵.
- غیبی، محمد، شیخ، محمدحسین و مهرداد محمدنژاد (۱۳۹۴). *الزامات معماری مؤثر در اجتماع‌پذیری فضای ایستگاه‌های اتوبوس؛ مطالعه موردی: شهر مشهد*، کنگره بین‌المللی مهندسی عمران تبریز، ۷۳-۸۴.
- فرازمند، راحله (۱۳۹۳). *ارزیابی عملکرد فضاهای عمومی براساس متغیر اجتماع‌پذیری*، کنگره بین‌المللی سازه، معماری و توسعه شهری تبریز، ۲۶۸-۲۸۲.
- فروزان‌گهر، حمیده، جهانشاه‌لو، لعلا و مجید نادری (۱۳۹۱). «چارچوب ارزیابی سرمایه اجتماعی در ساختار شهر با تأکید بر نقش فضاهای عمومی»، *مجله هویت شهر*، شماره ۱۱۲، ۵-۱۴.
- قربان زاده، اسدالله (۱۳۹۵). «راه پریچ و خم طرح سبزه‌میدان»، *نشریه دنیای اقتصاد*، شماره ۳۶۴۵، ۵-۶.
- قلمبردزفولی، مریم و محمد نقی‌زاده (۱۳۹۳). «طراحی فضای شهری به‌منظور ارتقای تعاملات اجتماعی (مطالعه موردی: بلوار بین‌محله‌ای)»، *نشریه هویت شهر*، سال هشتم، شماره ۱۷، ۱۵-۲۴.
- قمری، حسام و کریم مردمی (۱۳۹۰). «الزامات معماری تأثیرگذار در اجتماع‌پذیری فضای ایستگاه مترو»، *نشریه مدیریت شهری*، شماره ۲۷، ۳۱-۴۰.
- کارمونا، متو و تیم هیت (۱۳۹۱). *مکان‌های عمومی، فضاهای شهری: ابعاد گوناگون طراحی شهری*، ترجمه فریبا قرایی و مهشید شکوهی، تهران: دانشگاه هنر.
- کریستوفر، الکساندر (۱۳۸۶). *معماری و راز جاودانگی راه بی‌زمان ساختن*، ترجمه مهرداد قیومی بیدهندی، تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
- کشاوری فضل، ساناز و سمیه منجزی (۱۳۹۶). «نقش کیفیت فضاهای باز شهری در تعاملات اجتماعی با مقایسه موردی میدان عتیق و نقش جهان در اصفهان»، *فصلنامه علمی-تخصصی معماری سبز*، سال سوم، شماره ۹، ۴۱-۵۹.
- لنگ، جان (۱۳۹۴). *طراحی شهری: گونه‌شناسی رویه‌ها و طرح‌ها*، ترجمه حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، کوین (۱۳۸۱). *تئوری شکل شهر*، ترجمه حسین بحرینی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محمدی، محمد و محمدحسین آیت‌اللهی (۱۳۸۵). «عوامل مؤثر در ارتقای اجتماع‌پذیری بناهای فرهنگی، بررسی موردی: فرهنگسرای فرشچیان اصفهان»، *دوفصلنامه دانشگاه هنر*، شماره ۱۵، ۷۹-۹۶.
- محمودی‌نژاد، هادی (۱۳۸۸). *فضا و مکان در طراحی شهری*، تهران: انتشارات هله.
- محمودی‌نژاد، هادی و محمدرضا پورجعفر (۱۳۸۸). *طراحی شهری و سرمایه اجتماعی در فضاهای شهری*، تهران: انتشارات هله.
- مدنی‌پور، علی (۱۳۷۹). *طراحی فضاهای شهری؛ نگرشی بر فرایندهای اجتماعی مکانی*، ترجمه فرهاد مرتضایی، تهران: انتشارات پردازش و برنامه‌ریزی شهری.

مدیری، اتوسا و الهام داوودی (۱۳۹۶). «بررسی نقش مکان‌های سوم بر ارتقای زندگی اجتماعی شهر زنجان در بازه زمانی انقلاب مشروطه تا انقلاب اسلامی (مطالعه موردی: محدوده سبزه میدان شهر زنجان-ایران)»، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره چهل و نهم، شماره ۳، ۵۵۳-۵۷۰.

معروفی، حسین و گل‌دیس وحیدی برجی (۱۳۹۴). «فضا و تحقق‌پذیری حق شهری»، فصلنامه مطالعات شهری، شماره ۱۶، ۵-۱۴. مهندسین مشاور نقش‌یاد (۱۳۹۶). سبزه میدان جدید زنجان (خلاصه گزارش مرحله اول)، کارفرما: شهرداری زنجان.

نجاتیان، ابراهیم و امیراحمد امینیان (۱۳۹۳). *اجتماع‌پذیری و جایگاه آن در طراحی فضاهای عمومی شهری*، کنگره بین‌المللی معماری و شهرسازی شهر مصدر، ۶۷-۷۸.

نظری، هانیه (۱۳۹۷). *واکاوی کیفیت فضاهای شهری با رویکرد ارتقای هم‌پیوندی مردم با فضا (نمونه موردی بازار تاریخی شهر زنجان)*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، استاد راهنما: مسعود علیمردانی، تهران: دانشگاه تربیت دبیر شهید رجائی.

نقی‌لو، فاطمه (۱۳۹۵). *طراحی میدان امام خمینی شهر ابرهر با تأکید بر اجتماع‌پذیری فضاهای شهری*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد مهندسی معماری، استاد راهنما: دکتر محمدصادق فلاحت، زنجان: دانشگاه زنجان.

یزدانیان، احمد و هاشم داداش‌پور (۱۳۹۵). «مسئله حضور در فضا: آگاهی و عاملیت فضایی، با تأکید بر فضای عمومی شهری»، مطالعات جغرافیایی مناطق خشک، دوره هفتم، شماره ۲۶، ۷۳-۹۱.

Adeli, M., & Abdollahzadeh Fard, A. (2017). The Effect of Social Dimensions on People's Use of Urban Public Spaces: Case Study of Chamran Promenade - Shahidan Sheikh Bridge to Niayesh Bridge. *Geography Quarterly and Urban Planning Zagros Index*, 9(31), 1-22. (In Persian)

Afshari, J. (2016). *Designing the Urban Space of Sabzeh Maidan with Emphasis on the Semiotics of Zanjan City; Master Thesis*, Architecture; Faculty of Architecture, Supervisor: Dr. Maryam Kalami, Zanjan University. (In Persian)

Akbari, E., Khaleghpanah, K., & Bahrami, B. (2013). *Improving the Quality of Street Space by Strengthening the Walk and Socialization of Users, Case Study: Kashi Kari and Garage in Kermanshah*, Sanandaj International Civil Engineering Conference, 726-734. (In Persian)

Alikhah, F., & Shadmenfate, M. (2016). Ashegh Va Shahr: A Study on Youth and Public Spaces in Rasht. *Quarterly Journal of Cultural Research*, 9(1), 149-1176. (In Persian)

Alimardani, M., Mehdi Nejad, J., & Afhami, T. (2015). Qualitative Growth of Urban Space in Order to Promote Social Interactions (Case Study of Ahmadabad St., Mashhad). *Bi-Quarterly Journal of Applied Arts*, 7, 5-14. (In Persian)

Androulakis, M., Frangedakib, E., & Antoniadis, P. (2020). Optimization of Public Spaces Through Network Potentials of Communities, 1st International Conference on Optimization-Driven Architectural Design (OPTARCH 2019). *Procedia Manufacturing*, 44, 294-301.

Bakhtiar Nasrabadi, A., Bakhtiar Nasrabadi, H. A., & Bakhtiar Nasrabadi, A. (2011). *An Analysis of Socio Petal Urban Space and Its Relationship with Citizenship Behavior*, Applied Sociology, Twenty-Second Year, Consecutive Issue (43), Third Issue, Autumn; 101-114. (In Persian)

Bentley, E. J. (2003). *Responsible Environments*, Translated by Mostafa Behzadfar, Tehran: University of Science and Technology Publications. (In Persian)

Bishop, K., & Marshall, N. (2017). Social Interactions and the Quality of Urban Public Space. *Encyclopedia of Sustainable Technologies*, 63-70.

- Carmona, M., & Heath, T. (2012). *Public Places, Urban Spaces: Various Dimensions of Urban Design*, Translated by Fariba Gharayi, Mahshid Shokouhi, Tehran, University of the Arts. (In Persian)
- Carr, S., Frances, M., Rivlin, L. G., & Stone, A. M. (1992). *Public Spac*. New York: Cambridge University Press.
- Cheliotis, K. (2020). An Agent-Based Model of Public Space Use. *Computers, Environment and Urban Systems*, 81, 101476.
- Christopher, A. (2007). *Architecture and the Secret of Immortality*, Translated by Mehrdad Qayyumi Bidhendi, Tehran: Shahid Beheshti University. (In Persian)
- Collins, D., & Stadler, S. L. (2020). Public Spaces, Urban. *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*, 103-111.
- Daneshpour, A., & Charkhchian, M. (2010). Public Spaces and Factors Affecting Collective Life. *Bagh Nazar Magazine*, 7, 19-28. (In Persian)
- Davoodi, E., & Modiri, A. (2016). Evaluation of the Distribution of Third Places in Relation to Different Class Levels in Zanjan. *Journal of Urban Studies*, 16, 81-93. (In Persian)
- Dozadzani, Y., Etesam, I., & Naghizadeh, M. (2015). Comparison of Citizens' Satisfaction with Naghsh-E Jahan, Baharestan, Del Campo and Navona Squares in Designing Urban Social Fields. *Journal of Urban Research and Planning*, 21, 103-120. (In Persian)
- Farazmand, R. (2014). *Evaluating the Performance of Public Spaces Based on the Variable of Socialization, International Congress of Structure*. Architecture and Urban Development of Tabriz, 268-282. (In Persian).
- Forouzan Gohar, H., Jahanshah Lou, L., & Naderi, M. (2012). Social Capital Assessment Framework in the Structure of the City with Emphasis on the Role of Public Spaces. *City Identity Magazine*, 112, 5-14. (In Persian)
- Ghaffarzadeh, A., & Jahanbakhsh, H. (2013). Accumulation of Urban Neighborhoods, Case Study: Isfahan Jolfa Neighborhood. *International Conference on Civil Engineering, Architecture and Sustainable Urban Development, Tabriz*, 432-445. (In Persian)
- Ghalambardzfoli, M., & Naghizadeh, M. (2014). Urban Space Design to Promote Community Interactions (Case Study: Inter-Neighborhood Boulevard). *Journal of City Identity*, 17(8), 15-24. (In Persian)
- Ghamari, H., & Mardami, K. (2011). Effective Architectural Requirements in the Socialization of Metro Station Space. *Urban Management Journal*, 27, 31-40. (In Persian)
- Gheibi, M., Sheikh, M. H., & Mohammadnejad, M. (2015). Effective Architectural Requirements in the Collectibility of Bus Station Space, Case Study: Mashhad. *International Congress of Civil Engineering, Tabriz*, 73-84. (In Persian)
- Ghorbanzadeh, A. (2016). The Winding Road of Sabzeh Maidan Project. *Journal of World Economy*, 3645. (In Persian)
- Habibi, K. et al. (2008). *From Zangan to Zanjan (A Survey of Physical Developments - Ancient Tissue Space)*, Zanjan University Press. (In Persian)
- Heidari, F., & Zarei, M. (2019). The Concept of Right to the City and Its Relationship with Urban Design Citizen Citizenship Implementation of Comprehensive Norms of Citizenship, With Qualitative Characteristics of Urban Design, *Manzar Magazine*, 11(46), 23-14. (In Persian)
- Hoffmann, E., Campelo, D., & Hooper, P. (2018). Development of a Smartphone App to Evaluate the Quality of Public Open Space for Physical Activity. *An Instrument for Health Researchers and Urban Planners, Landscape and Urban Planning*, 177, 191-195.

<https://ostandari-zn.ir/> معاونت عمرانی استانداری زنجان

- Keshavaerz Fazl, S., & Manjezi, S. (2017). The Role of Quality of Open Urban Spaces in Social Interactions with a Case-By-Case Comparison of Atiq Square and Naghsh Jahan Square in Isfahan. *Green Science Architecture Quarterly*, 3(9), 41-59. (In Persian)
- Lang, J. (2015). *Urban Design: Typology of Procedures and Designs*, Translated by Hossein Bahreini, Tehran, University of Tehran Press. (In Persian)
- Leclercq, E., Pojani, D., & Van Bueren, E. (2020). Is Public Space Privatization Always Bad for the Public? Mixed Evidence from the United Kingdom, *Cities*, 100, 102649.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. London: Blackwell, Oxford
- Lynch, Q. (2002). *Theory of the Shape of the City*, Translated by Hossein Bahreini, Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- Madanipour, A. (2000). *Urban Space Design; Attitude on Spatial Social Processes*, Translated by Farhad Mortezaei, Tehran: Processing and Urban Planning Publications. (In Persian)
- Mahmoudi Nejad, H. (2009). *Space and Place in Urban Design*, Tehran: Heleh Publications. (In Persian)
- Mahmoudi Nejad, H., & Pourjafar, M. R. (2009). *Urban Design and Social Capital in Urban Spaces*, Tehran: Heleh Publications. (In Persian)
- Mandeli, K. (2019). Public Space and the Challenge of Urban Transformation in Cities of Emerging Economies: Jeddah Case Study, *Cities*, 95, 102409.
- Markus, C. (2000). Site Planning, Building Design and a Sense of Community, An Analysis of Six Cohousing Schemes in Denmark, and the Netherlands. *Journal of Architectural and Planning Research* 17(2), 163.
- Maroufi, H., & Vahidi Borji, G. (2015). Space and Realization of Urban Law. *Quarterly Journal of Urban Studies*, 16, 5-14. (In Persian)
- Mitchell, D. (1996). Introduction: Public Space and the City, *Urban Geography*, 17(2), 127-131.
- Modiri, A., Davoodi, E. (2017). A Study of the Role of Third Places in Promoting the Social Life of Zanjan During the Constitutional Revolution to the Islamic Revolution (Case Study: Green Zone of Zanjan-Iran City Square), *HUMAN GEOGRAPHY RESEARCH QUARTERLY*, 49(3), 553-570. (In Persian)
- Mohammadi, M., Ayatollah, M. H. (2006). Factors Affecting the Promotion of Socialization of Cultural Buildings, A Case Study of Isfahan Farshchian Cultural Center. *Journal of Art University*, 15, 79-96. (In Persian)
- Naghishad Consulting Engineers. (2017). *Sabzeh Jadid New Square in Zanjan (Summary of the First Step Report)*, Employer: Zanjan Municipality. (In Persian)
- Naqiloo, F. (2016). *Designing Imam Khomeini Square in Abhar, Emphasizing the Socialization of Urban Spaces*, Thesis for Receiving a Master's Degree, Faculty of Engineering, Department of Architecture, Supervisor: Dr. Mohammad Sadegh Falahat, Zanjan University. (In Persian)
- Nazari, H. (2018). *Analysis of Urban Space Quality with the Approach of Promoting People's Connection with Space (Case Study of Zanjan Historical Bazaar)*. Master's Thesis in Urban Design, with the Guidance of Massoud Alimardani, Faculty of Architecture and Urban Planning, Tarbiat Dabir Shahid University. (In Persian)
- Nejatian, E., & Aminian, A. A. (2014). *Collectivity and Its Place in the Design of Urban Public Spaces*. International Congress of Architecture and Urban Planning, Source, 67-78. (In Persian)

- Pourahmad, A., Ziari, K., & Hatami Nejad, H. (2018). An Analysis of the Nature of Public Space in Large Urban Tourism Scale Projects Based on the Theory of Social Production of Space (Case Study: Tehran). *Urban Tourism*, 5(2), 135-159. (In Persian)
- Pourahmad, A., Ziari, K., & Hatami Nejad, H. (2018). An Analysis of Public Space Control in Tehran's Parks, *Geographical Research of Urban Planning*, 6(4), 649-673. (In Persian)
- Rastbin, S., & Jafari, Y. (2012). The Relationship Between Environmental Quality and the Continuity of Urban Life in the Public Sphere. *Bagh Nazar Magazine*, 21, 46-3. (In Persian)
- Rezaei, M., & Nasiri Ardali, H. (2019). Evaluation of the Response of Urban Public Spaces to the Needs of the Physically Disabled (Case Study: Ferdowsi St., Sanandaj). *Geographical Research, Urban Planning*, 7(33), 509-532. (In Persian)
- Saadati Wagar, P., & Ali Tajer, S. (2016). A Study on the Factors of Socialization and Its Impact on Educational Spaces, A Case Study: Bu Ali Sina School of Art and Architecture. *Armanshahr Quarterly*, 9, 16. (In Persian)
- Sabouti, H. (1998). *Tombs of Zanjan Province*, Vol. I (Land of Zangan), Zanjan: Zangan Publications. (In Persian)
- Sadeghi, A., Mousavi Sarineh Baghi, E., & Paston, Z. (2018). A Significant Study of the Relationship Between Religious Orientation and Happiness Among Citizens Using Urban Public Spaces, Case Study: Mashhad. *Journal of Urban Research and Planning*, 9(34), 149-168. (In Persian)
- Sahrakar, N., & Zaker Haghighi, K. (2019). An Analysis of the Impact of Physical Environmental Quality on Citizens' Behavioral Patterns (Case Study: Baba Taher Square, Hamedan). *Quarterly Journal of Urban Research and Planning*, 10(39), 145-154. (In Persian)
- Said Bunawardia, R., Yoshihiro, S., & Hiroki, Y. (2016). Utilization Driven Diversity of Public Space in Rusunawa Makassar, Indonesia, CITIES 2015 International Conference, Intelligent Planning Towards Smart Cities, Surabaya, Indonesia, *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 227, 325-333.
- Salehinia, M., & Memarian, Gh. H. (2009). Collectivity of Architectural Space. *Journal of Fine Arts*, 40, 5-12. (In Persian)
- Sarvar, R. (2011). Evaluation of Social Impact and Urban Development Programs (Providing a Methodological Framework for Social Impact Assessment, Case: Organizing the Parts of the Martyrs of Behesht Zahra). *Geographical Perspective (Human Studies)*, 6(17), 17-30. (In Persian)
- Shahini, A. (2014). *Collectivity of Public Space, International Congress on Sustainability in Architecture and Urban Planning, UAE*. National Architecture Center of Iran, 57-66. (In Persian)
- Sharepour, M. (2016). Right to the City and Public Space of the City. *Quarterly Journal of Cultural Heritage and Tourism*, 1(2), 50-66. (In Persian)
- Sheikhi, H., & Rezaei, M. R. (2017). Environmental Quality Assessment of Urban Landscapes and Social Response (Case Study: Ferdowsi St., Ilam City). *Journal of Urban Research and Planning*, 8(29), 83-98. (In Persian)
- Soltani, L. (2018). Analysis of the Historical Dimension of Place in Multiplying the Social Rhythm of Collective Space. *Journal of Art and Civilization*, 6(1), 47-56. (In Persian)
- Soltani, M. (2015). *Evaluation of Factors Affecting the Social Interactions of Citizens in Urban Squares with the Approach of Promoting Socialization*. International Conference on Architecture, Civil Engineering and Urban Planning at the Beginning of the Third Millennium, Tehran, 89-101. (In Persian)

Tagawi Sangdehi, M. (2014). *Collectivity of Public Areas of the City; National Conference on Architecture, Civil Engineering and New Urban Development of Tabriz*, National Architecture Center of Iran, 57-65. (In Persian)

www.dana.ir/news/673572.html

Yazdanian, A., & Dadashpour, H. (2016). The Issue of Presence in Space: Space Awareness and Agency, With Emphasis on Urban Public Space. *Geographical Studies of Dry Areas*, 7(6), 73-91. (In Persian)

Zekavat, K., & Sadat Dehghan, Y. (2014). Location Management Model and Quality Building Components in the Public Sphere; *Armanshahr Architecture and Urban Planning*, 17, 215-224. (In Persian)

Zhang, M. (2015). *Quality Urban Public Space for Quality of Life*, Urban Practice Manager, South Asia Social, Urban, Rural and Resilience Global Practice the World Bank.

